

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบต่อตนเองซึ่งใช้วิธีการให้เทคนิคแม่แบบ ผู้วิจัยได้ค้นคว้าตำราและเอกสารที่เกี่ยวข้องเรียบเรียงไว้ ดังนี้

1. เทคนิคแม่แบบ
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้เทคนิคแม่แบบ
3. ความรับผิดชอบ
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ

เทคนิคแม่แบบ

ความหมายของแม่แบบ (Models) ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ (2536, หน้า 52) กล่าวว่าแม่แบบ หมายถึง สิ่งที่เป็นแบบอย่างที่ดีเป็นบรรทัดฐานเป็นแบบ หรือให้เห็นเพื่อเป็นแนวทางในการเปรียบเทียบและเป็นแบบอย่างการเลียนแบบ

ความหมายของการใช้เทคนิคแม่แบบ (Modeling Technique)

แพทเทอร์สัน (Patterson, 1980, p. 138) กล่าวว่าการเรียนรู้โดยใช้แม่แบบนั้นแม่แบบจะทำหน้าที่เป็นสิ่งเร้า และเป็นสื่อกลางให้ผู้เรียน ได้สังเกตและเลียนแบบพฤติกรรมที่เป็นเป้าหมาย ซึ่งแนวการเรียนรู้โดยการสังเกตเป็นวิธีการเรียนรู้แบบพื้นฐานที่เป็นประโยชน์คือ ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้บทบาทที่ซับซ้อนหรือยาก ๆ ได้ดีและรวดเร็ว

แบนดูรา (Bandura, 1986, p. 99) กล่าวว่าเทคนิคแม่แบบหมายถึง กลวิธีในการกระทำหรือสอนพฤติกรรมใหม่ โดยผู้ที่สังเกตหรือผู้ที่ประสงค์จะเลียนแบบสังเกตพฤติกรรมของแม่แบบที่ผู้สังเกตหรือผู้ที่จะเลียนแบบสนใจ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2527, หน้า 804) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การให้ตัวแบบ หมายถึง การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อให้เด็กเลียนแบบหรือปฏิบัติตาม ลักษณะหรือพฤติกรรมของตัวแบบที่เด็กสามารถเลียนแบบจนกลายเป็นลักษณะบุคลิกภาพเฉพาะของเด็กเองที่เห็นได้ชัดที่สุด คือ การพูดจา กิริยาท่าทาง มารยาทในสังคม การวางตัวในที่สาธารณะในโอกาสต่าง ๆ และการแสดงออกเมื่อเกิดอารมณ์

ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ (2536, หน้า 60) ได้ให้ความหมายของเทคนิคแม่แบบว่าเป็น กลวิธีสร้าง หรือสอนพฤติกรรมใหม่โดยให้ผู้ประสงค์เลียนแบบพฤติกรรมแม่แบบที่เขาสนใจ

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2541, หน้า 79) ได้กล่าวถึงเทคนิคแม่แบบว่าเป็นกระบวนการที่บุคคลสังเกต ฟังหรืออ่านเกี่ยวกับพฤติกรรมของบุคคลหรือสัญลักษณ์แทนบุคคลแล้วประมวลเป็นข้อมูลในการแสดงพฤติกรรมของคนต่อไป

สรุปได้ว่า เทคนิคแม่แบบ หมายถึง กลวิธีที่ทำให้เกิดการเรียนรู้โดยการสังเกตเลียนแบบ และแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกรู้หาของพฤติกรรมแม่แบบแล้วประมวลเป็นข้อมูลการแสดงเป็นพฤติกรรมของคน

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม แบนดูรา (Bandura, 1986) ได้เสนอทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม โดยให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ โดยการเลียนแบบจากบุคคลอื่น เขากล่าวว่า “คนเรานั้นจะต้องเรียนรู้ที่จะสร้างพฤติกรรม ซึ่งพฤติกรรมนั้นอาจเกิดมาจากประสบการณ์โดยตรง หรือมาจากการสังเกต ปฏิกิริยาทางกายภาพก็มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมซึ่งปฏิกิริยาทางกายภาพ และประสบการณ์มักแยกกันไม่ได้ง่ายนัก พฤติกรรมแสดงออกมาไม่สามารถแยกได้โดยเด็ดขาดว่ามาจากปัจจัยด้านใด คือ ทั้ง 2 อย่างมีส่วนร่วมกัน สำหรับพฤติกรรมที่มีความซับซ้อนก็ไม่ได้มีรูปแบบตายตัวแต่เกิดมาจากการผสมผสานระหว่างองค์ประกอบหลายอย่าง และจากหลายแหล่ง ดังนั้นเราจึงควรให้ความสำคัญกับตัวที่กำหนดกระบวนการทางพฤติกรรม

แบนดูรา (Bandura, 1986, p. 16) เห็นว่า การเรียนรู้จากผลของการกระทำ (Learning by Response Consequences) คือ พื้นฐานของวิธีการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้มาจากประสบการณ์ที่เห็นการกระทำของคนอื่น ที่มีผลให้เห็นทั้งบวกและลบ และยิ่งเราเห็นทุก ๆ วัน ความรู้ที่ได้รับจะสะสมไว้และปรับปรุงไปเรื่อย ๆ โดยคนเราจะเลือกเฉพาะพฤติกรรมที่ส่งผลดีเท่านั้น พฤติกรรมที่คนเราเห็นนั้น (Response Consequences) มีหลายหน้าที่ ได้แก่

1. การให้ข้อมูล (Informative Function) คนเรามักจะสังเกตถึงผลของการกระทำที่เราทำออกไป แล้วดูว่าการกระทำไหนที่เหมาะสมกับสภาพ/สภาพการณ์ใด แล้วจึงเก็บไว้เพื่อใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในอนาคต

2. การจูงใจ (Motivational Function) จากประสบการณ์ในอดีตจะเป็นตัวที่ทำให้คนเราสามารถคาดการณ์ล่วงหน้าว่าสิ่งที่เราทำลงไปนั้นจะเป็นประโยชน์แก่เราในอนาคต ซึ่งผลที่เราคาดไว้ล่วงหน้าจะเป็นตัวกระตุ้นให้คนเราทำอะไรสักอย่าง

3. การเสริมแรง (Reinforcing Function) เป็นการทำหน้าที่เร่งให้พฤติกรรมนั้นเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ หากผลของการกระทำที่ได้ผลดี ซึ่งการเสริมแรงจะเป็นปัจจัยหลักที่จะให้ข้อมูล จะเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติในอนาคต และจะเป็นตัวกระตุ้นมากกว่าเป็นกลไกในการเร่งให้แสดงพฤติกรรมออกมา การเสริมแรงจะทำให้คนเราแสดงพฤติกรรมที่ได้เรียนรู้แล้วออกมา ซึ่งคนเราไม่ค่อยจะเรียนรู้พฤติกรรมจากธรรมชาติที่ไม่เคยเห็นคนอื่นทำมาก่อน แต่มักจะเรียนรู้โดยดู

คนอื่นทำก่อน ซึ่งการเสริมแรงมักเกิดพร้อม ๆ กับพฤติกรรมหลากหลาย ดังนั้น จึงยากที่จะบอกว่าการเสริมแรงนั้น เป็นปัจจัยที่สร้างพฤติกรรมขึ้นมาใหม่ หรือเป็นพฤติกรรมที่เรียนรู้มาก่อนแล้วจากการได้พบเห็น

กระบวนการของการเรียนรู้จากการสังเกตของแบนดูรา (Bandura, 1989, p. 6)

แบนดูรา ได้เสนอการเรียนรู้จากแม่แบบ (Learning Through Modeling) โดยเห็นว่าคนเรามักจะเรียนรู้พฤติกรรมที่เรียนรู้พฤติกรรมมาจากแม่แบบ โดยการสังเกตคนอื่น ๆ แล้วค่อยมาคิดว่าเราจะแสดงพฤติกรรมใหม่ ๆ อย่างไร แล้วจึงค่อยลงมือกระทำ คนเรามักเรียนรู้จากแม่แบบว่าทำอะไร แล้วจึงเลือกเอาแต่สิ่งที่ดี ๆ และเหมาะสมมาแล้วค่อยแสดงออก ซึ่งแม่แบบนั้นมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ โดยทำหน้าที่ของกรให้ข้อมูล คนเราจะดูแม่แบบเพื่อเป็นแนวในการแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมโดยมีกระบวนการสำคัญ 4 กระบวนการ คือ

1. กระบวนการเอาใจใส่ (Attention Processes) ลักษณะของแม่แบบ แม่แบบที่มีความเด่นชัดจดจำได้ง่ายมีความดึงดูดใจสูง มีความซับซ้อนของพฤติกรรมน้อยจะมีโอกาสทำให้ผู้สังเกตเอาใจใส่มาก ถ้าพฤติกรรมกิจกรรมและลักษณะของแม่แบบมีความสำคัญใกล้เคียงและเกี่ยวข้องกับผู้สังเกตรวมทั้งพฤติกรรมที่แม่แบบแสดงออกมีประโยชน์ต่อผู้สังเกตจะโน้มน้าวจิตใจให้ผู้สังเกตเอาใจใส่ได้มาก ลักษณะของผู้สังเกตนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถในด้านการสังเกต รับรับรู้ รวบรวม และตีความพฤติกรรมของแม่แบบรวมทั้งมีความตื่นตัวในการเอาใจใส่พฤติกรรมของแม่แบบนั้น

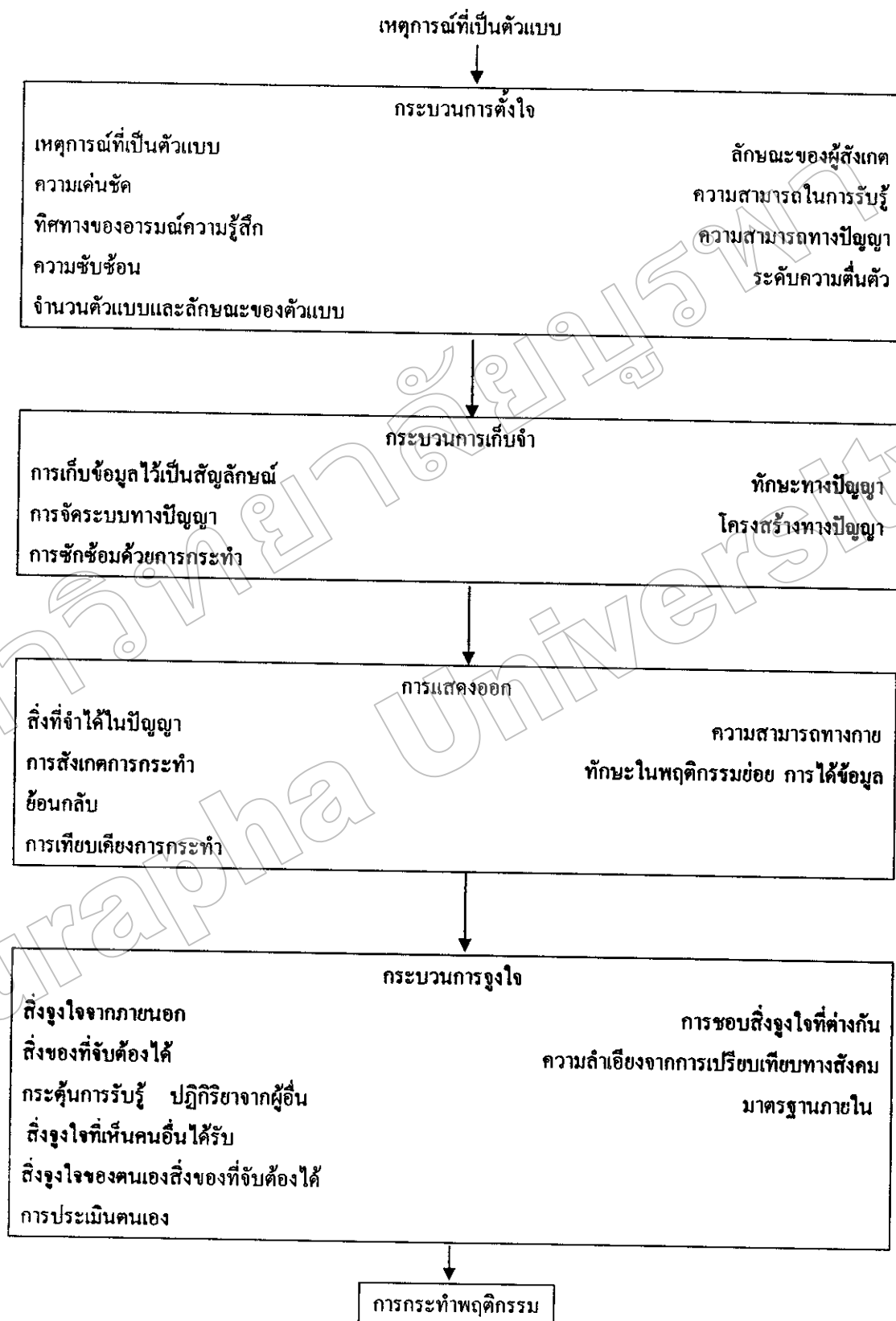
2. กระบวนการจดจำ (Retention Processes) เป็นกระบวนการรวบรวมรูปแบบพฤติกรรมที่ได้จากการสังเกตพฤติกรรมของตัวแบบและจดจำไว้ การสังเกตพฤติกรรมจากตัวแบบจะไม่มีอิทธิพลต่อบุคคลเลย ถ้าจำพฤติกรรมที่สังเกตไม่ได้การเก็บจำพฤติกรรมของตัวแบบเป็นความจำเป็นในรูปแบบของสัญลักษณ์ ซึ่งจะกลายเป็นความจำที่ถาวร ความสามารถในการจำพฤติกรรมโดยใช้สัญลักษณ์นี้ ต้องอาศัยการเรียนรู้จากการสังเกตเป็นอย่างมาก

3. กระบวนการแสดงออก (Motor Reproduction Processes) เป็นกระบวนการ ที่ผู้สังเกตแปลงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่เก็บจำไว้ มาเป็นการกระทำที่เหมาะสม โดยการใช้กลไกความคิด เพราะฉะนั้นกระบวนการแสดงออกจึงขึ้นอยู่กับระดับความคิดของผู้สังเกต ความซับซ้อนของพฤติกรรมและการดัดแปลงสัญลักษณ์ ให้มาเป็นการกระทำที่เหมาะสมด้วยจึงจะช่วยให้การกระทำตามแม่แบบได้ผลดียิ่งขึ้น

4. กระบวนการจูงใจ (Motivational Processes) ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เรียนรู้มากับการแสดงออก เพราะในชีวิตจริงคนเราจะไม่ทำทุกอย่าง

ตามที่เห็นมาทั้งที่มีความรู้ความสามารถที่จะรับและเก็บจำพฤติกรรมตามตัวแบบและแสดงออกได้ ซึ่งเป็นการแสดงถึงข้อแตกต่างของการเรียนรู้ว่าพฤติกรรมนั้นให้ประโยชน์น้อยหรือเสี่ยงต่อการถูกลงโทษก็จะไม่แสดงพฤติกรรมออกมา แต่ถ้าพฤติกรรมให้ผลทางบวกก็เป็นตัวจูงใจให้แสดงพฤติกรรมออกมา

ดังนั้น การเรียนรู้ด้วยการสังเกตหรือการเรียนรู้จากแม่แบบ จะต้องจัดวางรูปแบบองค์ประกอบของการเรียนรู้จากแม่แบบอย่างเหมาะสม โดยกระตุ้นให้ผู้สังเกตใส่ใจกับแม่แบบอย่างแท้จริงจนจดจำและสามารถสร้างสัญลักษณ์แทนพฤติกรรมที่เลียนแบบได้ และนำออกมาใช้ได้ภายหลัง ประกอบกับการจูงใจอย่างเหมาะสมจะทำให้ผู้สังเกตมีการตอบสนอง คือ เลียนแบบพฤติกรรมในแม่แบบได้ในที่สุด จากองค์ประกอบของการเรียนรู้โดยการสังเกตทั้ง 4 ประการตามกระบวนการคิดทฤษฎีของแบนดูรา (Bandura, 1989) เขียนเป็นภาพประกอบได้ดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงถึงกระบวนการการเรียนรู้จากการสังเกต

ในการเรียนรู้จากการเลียนแบบขององค์ประกอบทั้ง 4 ประการดังกล่าว เป็นองค์ประกอบที่จำเป็นจะขาดไม่ได้ ถ้าขาดกระบวนการใดกระบวนการหนึ่งจะทำให้การเรียนรู้จากการเลียนแบบขาดความสมบูรณ์ทั้งนี้เพราะการเรียนรู้จากตัวแบบจะต้องมีความใส่ใจตัวแบบจนกระทั่งสามารถจำและนำไปกระทำภายหลังได้ โดยมีองค์ประกอบสุดท้าย คือแรงจูงใจที่จูงใจให้ผู้สังเกตแสดงกระทำตามตัวแบบนั้นออกมาในที่สุด

แบนดูรา (Bandura, 1986, pp. 40-51) แบ่งประเภทของเทคนิคแม่แบบ ไว้ 2 ชนิด คือ

1. แม่แบบที่มีชีวิต (Live Model) การเสนอแม่แบบวิธีนี้เป็นการให้ผู้สังเกตได้เห็นแม่แบบในสภาพการณ์จริง ซึ่งมีข้อดี คือ แม่แบบสามารถเพิ่มเติมหรือปรับปรุงพฤติกรรมเพื่อให้การแสดงผลพฤติกรรมชัดเจนหรือเหมาะสมกับสภาพการณ์มากขึ้น การเสนอแม่แบบวิธีนี้ช่วยให้ผู้สังเกตเกิดความสนใจในแม่แบบและลอกเลียนแบบพฤติกรรมของแม่แบบได้ดีกว่าการเสนอแม่แบบวิธีอื่น แต่การเสนอแม่แบบวิธีนี้ต้องระมัดระวังเรื่องการควบคุมผลกระทบ เพราะอาจมีเหตุการณ์ที่ไม่ได้คาดไว้ล่วงหน้าเกิดขึ้น ทำให้แม่แบบไม่ได้รับผลกระทบที่พึงพอใจตามควรที่จะได้รับ
2. แม่แบบในรูปสัญลักษณ์ (Symbolic Model) การเสนอแม่แบบหรือตัวแบบสัญลักษณ์นี้ได้แก่ การเสนอแม่แบบจากภาพยนตร์ เทปบันทึกภาพ สไลด์ หนังสือ หุ่นกระบอก หรือการ์ตูน ฯลฯ ซึ่งเตรียมเรื่องราวของแม่แบบไว้เรียบร้อยแล้วทำให้มีผลดีในการควบคุมพฤติกรรม และผลกระทบของตัวแบบได้ ทั้งเก็บไว้ในตัวแบบครั้งต่อไปได้ และใช้กับบุคคลเดียวหรือกลุ่มบุคคลได้

ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะเสนอตัวแบบในรูปสัญลักษณ์โดยใช้วีดิทัศน์ เพราะในปัจจุบันเทคโนโลยีในการสื่อสารมีความทันสมัยมากขึ้น การใช้วีดิทัศน์จะสามารถดึงดูดความสนใจของเด็กได้ดี และสามารถนำไปใช้ได้หลาย ๆ ครั้งตามต้องการ

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2541, หน้า 253-261) กล่าวถึง หลักการที่ใช้แม่แบบในการเสริมสร้างพฤติกรรมให้มีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. ต้องกำหนดพฤติกรรมที่ต้องการจะให้แม่แบบแสดง เพื่อให้บุคคลสังเกตและลอกเลียนแบบให้ชัดเจน
2. ความชัดเจนของพฤติกรรมนั้นจะต้องหมายถึง การสังเกตเห็นได้ วัดได้ โดยใช้คนตั้งแต่ 2 คน สามารถสังเกตและวัดได้ตรงกัน
3. จะต้องแน่ใจว่าพฤติกรรมที่แม่แบบแสดงนั้นอยู่ภายในระดับความสามารถของผู้สังเกต มิฉะนั้นจะก่อให้เกิดความคับข้องใจในการเรียนรู้

4. จะต้องแน่ใจว่าพฤติกรรมที่จะให้บุคคลเลียนแบบนั้นสามารถแยกออกเป็นพฤติกรรมย่อย ๆ ได้ แล้วให้ตัวแบบพูดตามไปทีละพฤติกรรม พร้อมทั้งแสดงพฤติกรรมนั้นประกอบด้วยการทำเช่นนี้จะทำให้การลอกเลียนแบบเกิดขึ้นได้ง่าย

5. จะต้องแน่ใจว่า ผู้สังเกตตั้งใจสังเกตพฤติกรรมของตัวแบบอย่างแท้จริง (มองหรือฟัง) อาจใช้สัญญาณที่เป็นคำพูดแก่ผู้สังเกตก่อน เพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจ

6. จะต้องแน่ใจว่าพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงออกมานั้นชัดเจนและกระทำอย่างสม่ำเสมอ

7. เมื่อผู้สังเกตเลียนแบบพฤติกรรมของตัวแบบถูกต้องแล้ว หรือใกล้เคียงแล้ว ผู้เลียนแบบจะต้องได้รับการเสริมแรงทันที

8. การเสริมแรงให้กับผู้เลียนแบบหรือผู้สังเกตนั้นจะต้องใช้ตัวเสริมแรงที่มีประสิทธิภาพ

9. ผู้ดำเนินโปรแกรมจะต้องไม่ควบคุมความสนใจของผู้สังเกตด้วย เพราะจะทำให้ผู้สังเกตตัวแบบด้วยวิธีการรุนแรง

10. ควรมีการรวบรวมข้อมูลที่แสดงถึงความก้าวหน้าของผู้สังเกตด้วย เพราะจะทำให้ผู้สังเกตรู้ว่าตนเองก้าวหน้าจริง

11. ในกรณีที่ผู้สังเกตไม่สามารถเลียนแบบพฤติกรรมของตัวแบบได้ อาจใช้การชี้แนะช่วยด้วย เพราะจะทำให้เรียนรู้ได้เร็วขึ้น

12. ในการเสนอแม่แบบนั้น เมื่อแม่แบบมีการแสดงพฤติกรรมควรมีการเสริมแรงแก่แม่แบบด้วย เพื่อเป็นการจูงใจให้ผู้สังเกตอยากเลียนแบบมากขึ้น

13. ควรเลือกตัวแบบที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับผู้สังเกต พร้อมทั้งให้มีความเด่น ตลอดจนสามารถแสดงพฤติกรรมที่จะให้ลอกเลียนแบบได้อย่างคล่องแคล่วด้วย

วัชร ทรัพย์มี (2535, หน้า 212-213) ได้ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับกลวิธีเรียนรู้จากตัวแบบไว้ดังนี้

1. ให้ผู้รับบริการเรียนรู้พฤติกรรมใหม่จากการสังเกตพฤติกรรมจากตัวแบบ จะช่วยให้ผู้รับบริการเรียนรู้ทักษะในการก่อให้เกิดพฤติกรรมใหม่

2. ผู้รับบริการอาจเรียนรู้มาก่อนแล้วถึงวิธีการที่จะนำมาสู่พฤติกรรมที่พึงปรารถนา แต่ยังไม่ได้ทำหรือคิดว่าจะทำไม่ได้ การสังเกตพฤติกรรมตัวแบบจะช่วยกระตุ้นให้ผู้รับบริการแสดงพฤติกรรมที่เรียนรู้แล้ว

3. แม่แบบจะต้องมีลักษณะที่น่าสนใจเพื่อเป็นแรงจูงใจ หรือส่งเสริมให้ผู้รับบริการเลียนแบบ

4. หลังจากผู้รับบริการสังเกตพฤติกรรมของตัวแบบแล้ว ผู้รับบริการจะจดจำพฤติกรรมตัวแบบไว้ในความทรงจำ เพื่อจะนำไปแสดงในอนาคต

5. หลังจากผู้รับบริการสังเกตพฤติกรรมของตัวแบบแล้ว ให้โอกาสผู้รับบริการฝึกฝนพฤติกรรมนั้น และผู้ควบคุมจะต้องเป็นผู้ให้ผลย้อนกลับ และการฝึกนั้นอาจจะทำในสถานการณ์สมมติก่อน

ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ (2536, หน้า 70-89) กล่าวว่าวิธีการใช้เทคนิคแม่แบบ โดยการเสนอตัวแบบที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เพื่อให้ผู้สังเกตหรือผู้ที่ประสงค์จะเลียนแบบจากตัวแบบนั้น สังเกตพฤติกรรมตลอดทั้งกิจกรรมต่างๆ ของตัวแบบ ผลจากการสังเกตจะทำให้บุคคลนั้น เลียนแบบพฤติกรรมของตัวแบบหรือเกิดพฤติกรรมใหม่ๆ ที่พึงประสงค์

วิธีการใช้เทคนิคแม่แบบอย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องพิจารณาองค์ประกอบต่อไปนี้ประกอบด้วย

1. การคัดเลือกตัวแบบ

1.1 ตัวแบบจะต้องมีชื่อเสียง มีความน่าเชื่อถือ และเป็นตัวแบบที่ได้รับการคัดเลือกแล้วว่าเป็นตัวอย่างที่ดี เหมาะสม และสอดคล้องกับเป้าหมาย ซึ่งจะทำให้ผู้เลียนแบบตัวแบบนั้นมากยิ่งขึ้น

1.2 ตัวแบบและผู้เลียนแบบ หรือผู้สังเกตควรจะมีคล้ายคลึงกันหรือมีลักษณะหรือคุณสมบัติร่วมกัน ซึ่งจะช่วยให้เกิดความสนใจของผู้สังเกต และจะช่วยให้อัตราประสิทธิภาพของการเลียนแบบสูงขึ้น เช่น ผู้อยู่ในวัยเดียวกัน เป็นเพื่อนกัน ฯลฯ

2. การเสนอตัวแบบ

2.1 เสนอตัวแบบควบคู่กับการเสริมแรง โดยจะให้การเสริมแรงแก่ตัวแบบและให้แรงเสริมแก่ผู้สังเกตหรือผู้เลียนแบบ เมื่อสามารถแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์เช่นเดียวกับตัวแบบหรือเกิดพฤติกรรมใหม่ ๆ อย่างเหมาะสม

2.2 เสนอตัวแบบควบคู่กับสิ่งเร้าที่จำแนกความแตกต่าง โดยสิ่งเร้าที่จำแนกความแตกต่างจะทำหน้าที่เป็นสัญญาณบอกให้ผู้สังเกตรู้ว่า ถ้าแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์แล้วจะได้รับการเสริมแรง สิ่งเร้าประเภทนี้ควรเสนอควบคู่กับการเสริมแรง จะทำให้การเลียนแบบเกิดขึ้นอย่างคงทนถาวร และมีประสิทธิภาพ

2.3 เสนอตัวแบบควบคู่กับสิ่งเร้าที่จำแนกความแตกต่าง การเสริมแรงทางบวกและการใช้ข้อมูลย้อนกลับที่ถูกต้อง (Corrective Feedback)

ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ (2536, หน้า 70-89) ได้กล่าวถึง ลักษณะของผู้สังเกตเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งของการเลียนแบบ ได้แก่

1. ความสามารถของผู้สังเกต ผู้สังเกตที่มีความสามารถในการเห็น การได้ยิน การรู้ส การรู้กลิ่น และการรับสัมผัส จะเรียนรู้จากการสังเกต ได้ดีกว่าผู้สังเกตที่มีความบกพร่องในการรับรู้
2. สถิติปัญญาของผู้สังเกต ผู้ที่มีระดับสติปัญญาสูงจะสามารถสังเกตรายละเอียดของ ตัวแบบ สามารถเก็บจำลักษณะของตัวแบบ และระลึกการกระทำของตัวแบบ ได้ดีกว่าผู้ที่มี สถิติปัญญาดำ
3. ความสมบูรณ์ของร่างกาย ผู้สังเกตที่มีร่างกายสมบูรณ์จะทำหรือพูดตามตัวแบบ ได้ อย่างสมบูรณ์มากกว่าผู้ที่มีความบกพร่องทางกาย

แบนดูรา (Bandura, 1986, pp. 51-70) กล่าวถึง ลักษณะตัวแบบที่ดึงดูดความสนใจของ ผู้สังเกตดังนี้

1. ความเด่นชัดของตัวแบบ ตัวแบบใดที่มีลักษณะแปลก เด่น ชัดเจน จะดึงดูด ความสนใจ ได้มากกว่าตัวแบบที่มีลักษณะพื้น ๆ หรือธรรมดา
2. ความรู้สึกชอบของผู้สังเกตต่อตัวแบบ ผู้สังเกตจะใส่ใจต่อตัวแบบที่รู้สึกชอบมากกว่า ตัวแบบที่ผู้สังเกตไม่ชอบ ดังนั้น บิดามารดา ครู เพื่อนสนิท ผู้ที่มีความรู้ความชำนาญ ผู้มีชื่อเสียง คารา ผู้มีอำนาจหรือผู้ที่เป็นที่นิยมในสังคมจะดึงดูดความสนใจ ได้มากกว่า
3. ความซับซ้อนของพฤติกรรม ตัวแบบที่แสดงพฤติกรรมที่ซับซ้อนมาก จะทำให้ ผู้สังเกตใส่ใจน้อยกว่าตัวแบบที่แสดง ความซับซ้อนน้อย ดังนั้นการเสนอตัวแบบจึงต้องไม่ซับซ้อน จนเกินไป และแสดงอย่างเป็นขั้นตอนตามลำดับจึงดึงดูดความสนใจได้สูง
4. จำนวนตัวแบบ จำนวนตัวแบบหลายคนแสดงตัวแบบหลากหลาย จะเรียกความสนใจ ได้สูง
5. ประโยชน์ต่อผู้สังเกต ตัวแบบที่แสดงพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์หรือมีคุณค่าต่อ ผู้สังเกตจะเรียกความสนใจได้สูง ได้แก่ ตัวแบบแสดงพฤติกรรมแล้วเกิดผลกระทบทางบวกตาม ธรรมชาติของผู้สังเกต ผู้สังเกตจะเลียนแบบพฤติกรรมนั้น และจะหลีกเลี่ยงเมื่อเห็นว่าเกิดผลกระทบ ทางลบ

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับตัวแบบจะทำหน้าที่จูงใจให้ผู้สังเกตกระทำ หรือระงับการกระทำ หากตัวแบบกระทำพฤติกรรมหนึ่งแล้วได้รับผลกระทบทางบวกก็มีแนวโน้มที่ผู้สังเกตจะทำตามตัว แบบได้มาก หากตัวแบบกระทำพฤติกรรมหนึ่งแล้วได้รับผลกระทบทางลบ ก็มีแนวโน้มว่าผู้สังเกต จะไม่ทำตามแบบนั้น ดังนั้นการเสนอตัวแบบจึงต้องแสดงผลกระทบอย่างชัดเจน

สวานา พรพิพัฒน์กุล (2525, หน้า 2-7) กล่าวว่า บุคคลที่เด็กจะเลียนแบบนั้น จะเริ่มต้น จากคนใกล้ชิดที่สุดเสมอแล้วค่อย ๆ ห่างออกไป จากตัวเด็กตามพัฒนาการทางสังคมของเด็กซึ่ง สามารถแบ่งออกได้ดังนี้

1. เลียนแบบจากพ่อแม่และครูในช่วงที่เด็กเริ่มเลียนแบบได้นั้น เด็กจะเลียนแบบบุคคลใกล้ชิดที่สุด คือ พ่อแม่ ซึ่งหมายถึงผู้ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กแทนพ่อแม่ด้วย เมื่อเด็กเติบโตขึ้นและไปโรงเรียนใช้เวลาครึ่งหนึ่งของชีวิตในแต่ละวันอยู่กับครู ดังนั้น ความสำคัญของครูในการเป็นตัวแบบจึงสำคัญพอ ๆ กับพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครูจึงควรเป็นตัวแบบที่ดี แต่ต้องไม่แสดงบทบาทของตัวแบบให้แก่เด็ก

2. เลียนแบบจากตัวแบบที่เด็กชอบ จะต้องเป็นตัวแบบที่ก่อให้เกิดความพอใจแก่เด็ก อาจเป็นเพื่อนและบุคคลอื่น ๆ ที่แวดล้อมเด็กอยู่

3. เลียนแบบจากตัวแบบที่ตรงกับความสนใจ การเลียนแบบจะเกิดขึ้นเมื่อตัวแบบนั้นตรงกับความสนใจ เด็กหญิงจะเลียนแบบแตกต่างไปจากเด็กชาย เนื่องจากความสนใจแตกต่างกัน แม้ในเด็กหญิงหรือเด็กชายด้วยกันความสนใจก็จะแตกต่างกันไปอีก เช่น เด็กหญิงบางคนสนใจการทำงานในบ้านของพ่อแม่ แต่บางคนอาจสนใจศิลปะการแสดงต่าง ๆ ที่ตนเห็นในรายการโทรทัศน์ และพยายามเลียนแบบสิ่งนั้น

4. เลียนแบบจากผู้กล้าหาญ ไม่ว่าจะเป็นเด็กหญิงหรือเด็กชายย่อมจะมีผู้กล้าหาญที่ตนยกย่อง และพอใจที่จะเลียนแบบตามผู้กล้าหาญของตน ตัวแบบอาจมาจากเรื่องจริงหรือไม่จริงก็ได้ ตัวแบบของเด็กได้แก่บุคคลที่อายุมากกว่า

5. เลียนแบบจากตัวละคร ในนิยาย ภาพยนตร์ โทรทัศน์ เป็นต้น

แบนดูรา (Bandura, 1977, pp. 41-45) ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับอิทธิพลของแม่แบบที่มีต่อผู้สังเกตดังนี้ คือ

1. การสร้างพฤติกรรมใหม่ เมื่อผู้สังเกตได้เห็นการกระทำของแม่แบบ ซึ่งไม่เคยพบเห็นมาก่อน ผู้สังเกตจะรวบรวมรูปแบบของการกระทำใหม่นี้ในรูปของสัญลักษณ์ และถ่ายทอดออกมาเป็นพฤติกรรมใหม่

2. การสร้างกฎเกณฑ์หรือหลักการใหม่ จะเกิดขึ้นในสภาพการณ์ที่ผู้สังเกตเห็นการกระทำของแม่แบบในลักษณะต่าง ๆ เช่น การตัดสินใจ รูปแบบทางภาษา เป็นต้น จากนั้นผู้สังเกตจะทดสอบการกระทำตามแม่แบบภายใต้สภาพการณ์ต่าง ๆ และถ้าการตอบสนองส่งผลทางบวก ผู้สังเกตก็จะรวบรวมรูปแบบ ลักษณะของแม่แบบต่าง ๆ แล้วนำมาสร้างเป็นกฎเกณฑ์หรือหลักการใหม่

3. การสอนความคิดและพฤติกรรมสร้างสรรค์ แม่แบบจะช่วยสนับสนุนการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ เพราะเมื่อแม่แบบเห็นมนุษย์กระทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งก็อาจใช้ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ประกอบการกระทำของแม่แบบมาพัฒนาเป็นความคิดหรือพฤติกรรมใหม่ขึ้นมา

อย่างไรก็ตามยังมีข้อจำกัดสำหรับแม่แบบเชิงสร้างสรรค์ ถ้ามีประสิทธิภาพไม่เพียงพอหรือผู้สังเกตมีทักษะจำกัด พฤติกรรมสร้างสรรค์จะไม่มีอิทธิพลเพียงพอที่จะให้ผู้สังเกตทำตาม

4. การยับยั้งการกระทำและการลดความหวั่นเกรงที่จะกระทำ การที่ได้เห็นแม่แบบถูกลงโทษ ผู้สังเกตมีแนวโน้มที่จะไม่กระทำตามแม่แบบนั้น แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าได้เห็นแม่แบบทำพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องและถูกห้ามปรามแล้วไม่มีผลกระทบใด ๆ ตามมา ผู้สังเกตก็มีแนวโน้มที่จะทำตามแบบ

5. การส่งเสริมการกระทำ แม่แบบจะมีอิทธิพลต่อการส่งเสริมการกระทำทั้งที่เป็นทางบวกและทางลบ ถ้าผู้สังเกตได้เห็นแม่แบบแสดงพฤติกรรมหนึ่งและได้รับรางวัล ผู้สังเกตมีแนวโน้มที่จะกระทำมากขึ้น ในทำนองเดียวกันถ้าผู้สังเกตได้เห็นแม่แบบแสดงความก้าวร้าว และได้รับการยกย่องว่าเป็นสิ่งที่ดี ผู้สังเกตก็มีแนวโน้มที่จะกระทำมากขึ้นเช่นกัน ดังนั้นการเสนอตัวแบบในสังคมจำเป็นต้องมีความระมัดระวังอย่างยิ่ง เพราะอาจจะมีผลต่อการเพิ่มพฤติกรรมทางลบได้

6. ทางด้านอารมณ์ แม่แบบนอกจากจะส่งผลต่อการกระทำตามแม่แบบแล้ว ยังมีผลต่ออารมณ์ของผู้สังเกตให้รุนแรงเพิ่มอีกและกระตุ้นให้เกิดอารมณ์คล้อยตามไปด้วย

7. การเอื้ออำนวยให้เกิดการกระทำตามแม่แบบ การกระทำใดที่คนให้คุณค่าและมีความชื่นชมชอบอยู่เสมอ การกระทำนั้นของแม่แบบจะทำให้ผู้สังเกตกระทำได้โดยเร็วและกระทำตามได้ง่าย นอกจากนี้เมื่อคนสามารถกระทำตามแบบได้เร็วจะทำให้เกิดการแผ่ขยายจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่งได้โดยเร็วด้วย ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการมีแม่แบบนอกจากจะทำให้ผู้สังเกตมีความเปลี่ยนแปลงภายในตนเองแล้ว ยังทำให้สังคมนั้น ๆ มีการเปลี่ยนแปลงด้วย

เมื่อพิจารณาอิทธิพลของแม่แบบที่มีต่อผู้สังเกต จึงสรุปได้ว่า เมื่อสังเกตการกระทำของแม่แบบแล้ว ผู้สังเกตจะรวบรวมรูปแบบเป็นสัญลักษณ์ จากนั้นจะนำมาสร้างหลักการกฎเกณฑ์หรือพฤติกรรมใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการของตัวเอง นอกจากนี้แม่แบบยังช่วยการสนับสนุนการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ การส่งเสริมการกระทำ การยับยั้งการกระทำและส่งผลต่ออารมณ์ ทำให้ผู้สังเกตมีการเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง อันจะส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมอีกด้วย

ห้องพรรณ เกศพิทักษ์ (2536, หน้า 69) ได้กล่าวถึง ข้อดีและข้อจำกัดของการเสนอแม่แบบ ดังนี้

1. จะทำให้เกิดความถี่ของการเกิดพฤติกรรมเป้าหมายหรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์ค่อย ๆ เกิดขึ้นและค่อย ๆ มีความถี่สูงมากขึ้นและคงทนถาวรมากขึ้น เมื่อได้รับการเสริมแรงจากอินทรีย์ภายหลังที่อินทรีย์สามารถเลียนแบบหรือแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้

เช่นเดียวกับตัวแบบหรือเกิดพฤติกรรมใหม่ ๆ ได้อย่างเหมาะสม

2. จะช่วยให้ผู้สังเกตหรือผู้เลียนแบบเกิดพฤติกรรมใหม่ที่ไม่เคยเกิดมาก่อน
3. จะช่วยเพิ่มพฤติกรรมที่พึงประสงค์หรือระงับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของผู้สังเกตหรือผู้เลียนแบบ
4. ช่วยเอื้ออำนวยให้พฤติกรรมของผู้สังเกตหรือเลียนแบบที่เคยเรียนรู้มาก่อนมีแนวโน้มที่จะแสดงออกมา

ข้อจำกัดของวิธีการเสนอแม่แบบ

1. การให้ตัวแบบอย่างเดียวในการสร้างหรือสอนพฤติกรรมใหม่ การเกิดพฤติกรรมใหม่ที่พึงประสงค์อาจจะเกิดได้ช้าด้วยเหตุนี้ควรให้ตัวแบบควบคู่กับการเสริมแรงทางบวก การให้ข้อมูลย้อนกลับและสิ่งเร้าที่จำแนกความแตกต่าง เพื่อให้พฤติกรรมที่พึงประสงค์ที่ต้องการจะสร้างหรือสอนนั้นเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว
2. การคัดเลือกตัวแบบตลอดทั้งกิจกรรมที่จะให้เลียนแบบ ผู้คัดเลือกตัวแบบและกิจกรรมที่จะให้เลียนแบบ จะต้องตระหนักถึงความสำคัญของเรื่องดังกล่าวนี้ เพราะมีจะนั้นจะทำให้เสียเวลาในการทดลอง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเทคนิคแม่แบบ

งานวิจัยต่างประเทศ

แบนดูรา รอสส์ และรอสส์ (Bandura, Ross & Ross, 1963, p. 3) ได้ศึกษาผลของการใช้แม่แบบต่อการเลียนแบบพฤติกรรมก้าวร้าว โดยจัดแบ่งแม่แบบเป็น 3 ลักษณะคือแม่แบบที่เป็นจริง แม่แบบที่เป็นภาพยนตร์แสดงด้วยคนจริง และแม่แบบที่เป็นภาพยนตร์การ์ตูน กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กก่อนวัยเรียน ผลการทดลองพบว่า เด็กที่ได้รับแม่แบบก้าวร้าวแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวมากขึ้น ส่วนกลุ่มที่ไม่ได้รับแม่แบบไม่ค่อยมีพฤติกรรมก้าวร้าวปรากฏและแม่แบบที่เป็นภาพยนตร์มีผลต่อพฤติกรรมของผู้สังเกตที่คล้ายกับแม่แบบที่เป็นตัวจริง

ฮิกส์ (Hick, 1965, pp. 96-100) ศึกษาพฤติกรรมการเลียนแบบที่เกิดจากพฤติกรรมก้าวร้าว (Aggressive Models) ซึ่งเป็นภาพยนตร์ กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กอายุ 3 ปี 5 เดือน จำนวน 60 คน เป็นเพศชาย 30 คน เพศหญิง 30 คน แบ่งเด็กออกเป็น 5 กลุ่มกลุ่มละ 12 คน โดยกลุ่มที่ 1 ให้ตัวแบบที่เป็นผู้ใหญ่ชาย กลุ่มที่ 2 ให้ตัวแบบที่เป็นผู้ใหญ่หญิง กลุ่มที่ 3 ให้เห็นตัวแบบที่เป็นเด็กชายวัยเดียวกับตน กลุ่มที่ 4 ให้เห็นตัวแบบที่เป็นเด็กหญิงวัยเดียวกับตน ผลการทดลองปรากฏว่า เด็กจะเกิดพฤติกรรมก้าวร้าวมากที่สุด เมื่อได้เห็นตัวแบบที่เป็นเด็กชายวัยเดียวกับตนและเกิดพฤติกรรมก้าวร่ววน้อยที่สุดเมื่อเห็นตัวแบบที่เป็นผู้ใหญ่ชาย

แบนดูรา และเมนเลฟ (Bandura & Menlove, 1967, pp. 99-108) การศึกษาทดลองพฤติกรรมหลักเลียงสุนัขด้วยการให้ตัวแบบ ภาพยนตร์ กับเด็กที่กลัวสุนัข จำนวน 48 คน อายุระหว่าง 3-5 ปี โดยแบ่งเด็กออกเป็น 3 กลุ่มกลุ่มที่ 1 ให้ดูภาพยนตร์ ตัวแบบที่เป็นเพศชายเพียงคนเดียว แสดงพฤติกรรมปะทะสัมพันธ์กับสุนัขในทางบวก กลุ่มที่ 2 ให้ดูภาพยนตร์ ตัวแบบแสดงโดยคนหลายคนแสดงพฤติกรรมปะทะสัมพันธ์กับสุนัขหลายตัว กลุ่มที่ 3 ไม่ได้ดูตัวแบบใด ๆ ผลการทดลองปรากฏว่า เด็กในกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 แสดงพฤติกรรมหลักเลียงสุนัขลดลงมากกว่าเด็กในกลุ่มที่ 3 และยังพบว่า เด็กในกลุ่มที่ 2 ที่ดูภาพยนตร์ตัวแบบแสดงโดยคนหลายคนจะแสดงพฤติกรรมหลักเลียงสุนัขลดลงมากกว่าเด็กในกลุ่มที่ 1 ที่ดูภาพยนตร์ตัวแบบคนเดียว

โอ เฮอร์เนอร์ (O'Comer, 1969, pp. 15-22) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการปรับพฤติกรรมของเด็กที่แยกตนเอง ผลปรากฏว่าการใช้ตัวแบบในรูปสัญลักษณ์ ทำให้เด็กเปลี่ยนแปลงเป็นคนที่ไม่แยกตัวเองได้รวดเร็วกว่ากระบวนการแต่งพฤติกรรมของครูในชั้นเรียน

จิมเมอร์แมนและแจฟเฟอร์ (Zimmerman & Jaffer, 1977, pp. 733-788) ได้ศึกษาผลของแม่แบบที่มีต่อความสามารถในการเรียนรู้ กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กชาย 18 คน และเด็กหญิง 18 คน อายุระหว่าง 6 ปี 8 เดือน ถึง 8 ปี 6 เดือน โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 3 กลุ่ม ให้ดูแม่แบบแสดงการจัดจำแนกประเภทของภาพจากบัตรภาพ 4 ชุด รวม 12 ภาพกลุ่มที่ 1 ให้ดูผลจากการจัดภาพของแม่แบบเท่านั้น กลุ่มที่ 2 ให้ดูวิธีการจัดภาพของแม่แบบ กลุ่มที่ 3 ให้ดูวิธีการจัดภาพโดยละเอียดแล้วให้ทดลองจัดภาพตามแบบ ผลการทดลองพบว่า กลุ่มที่ 3 มีความสามารถในการจัดภาพสูงกว่ากลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .01

ดัลตัน, ซันเบลนด์, และฮิลเบตต์ (Dalton, Sunbland, & Hylbett, 1973, Abstract) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการฝึกความเข้าใจอย่างลึก ซึ่งปรากฏว่าผู้รับการทดลองที่ฝึกโดยการให้ตัวแบบสามารถตอบสนองต่อสื่อถึงความเข้าใจอย่างลึก ซึ่งได้ในระดับที่สูงกว่ากลุ่มที่ใช้การอ่านและกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ดาวริก และโดฟ (Dowrick & Dove, 1980, pp. 51-56) ทดลองใช้วีดีโอเทปเป็นตัวแบบเพื่อพัฒนาทักษะในการว่ายน้ำให้แก่เด็ก 3 คน ที่มีอายุระหว่าง 5-10 ปี การทดลองใช้แบบการทดลองวิธีหลายเส้นฐานข้ามบุคคลการทดลองเริ่มทีละคน โดยให้ดูวีดีโอเทปการว่ายน้ำที่พัฒนาทักษะให้ดีขึ้นเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่องกันไป ผลการทดลองพบว่า การใช้ตัวแบบจากวีดีโอเทปสามารถใช้พัฒนาทักษะการว่ายน้ำได้ผล

ซากอสกี และคณะ (Sagotsky et al., 1981, pp. 1037-1042) ได้ศึกษาแนวทางในการเพิ่มพฤติกรรมความร่วมมือในการทำงานกับเด็กจำนวน 118 คนแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มที่ 1

ให้ดูภาพยนตร์ตัวแบบที่เป็นผู้ใหญ่แสดงการตกลงที่จะช่วยเหลือกันก่อนการเล่นเกม ร่วมกับการแสดงพฤติกรรมความร่วมมือตั้งแต่การเล่นเกมจนจบการเล่นเกม กลุ่มที่ 2 ให้ดูภาพยนตร์ตัวแบบที่เป็นผู้ใหญ่แสดงการตกลงที่จะช่วยเหลือกันก่อนการเล่นเกม กลุ่มที่ 3 ผู้วิจัยอ่านคำแนะนำวิธีการเล่นเกมและแนะนำให้ร่วมมือกันในการเล่นเกม และกลุ่มที่ 4 ไม่ให้ตัวแบบใด ๆ หลังการดูภาพยนตร์ตัวแบบหรือการแนะนำแล้วให้แต่ละกลุ่มเล่นเกม พบว่าเด็กในกลุ่มที่ 1 กลุ่มที่ 2 และกลุ่มที่ 3 มีการแสดงพฤติกรรมความร่วมมือในการเล่นเกมนอกเหนือจากกลุ่มที่ 4 โดยไม่มีความแตกต่างในการแสดงพฤติกรรมความร่วมมือในแต่ละกลุ่ม

แวน เดล และสปราดเลย์ (Van Del & Spradley, 1981, pp. 61-639) ได้ใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ที่เป็นสไลด์ สอนทักษะการรับประทานอาหารในภัตตาคาร 4 ทักษะ คือ 1. ทักษะการหาสถานที่ตั้งของภัตตาคาร 2. ทักษะการสั่งอาหาร 3. ทักษะการรับประทานอาหาร และ 4. ทักษะการชำระค่าอาหารและหาทางออกจากภัตตาคาร กลุ่มตัวอย่างเป็นชาย 3 คน อายุ 17-20 ปี มีระดับเชาวน์ปัญญาระหว่าง 46-57 ปี โดยให้กลุ่มตัวอย่างดูสไลด์แล้วแสดงบทบาทสมมติตามผลการศึกษาพบว่า ทักษะต่างๆ สามารถเกิดขึ้นได้และมีความคงทนแม้จะไม่ได้รับการฝึกอีก หลังการทดลอง

บาลลาร์ดและครุคส์ (Ballard & Crooks, 1984, pp. 95-109) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับเด็กก่อนวัยเรียน อายุระหว่าง 4 ปี 5 เดือน ถึง 4 ปี 8 เดือน จำนวน 6 คน ซึ่งใช้ตัวแบบเพื่อที่จะพัฒนาพฤติกรรมการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ผลการศึกษาพบว่า ได้ผลเป็นไปในทำนองเดียวกันคือ เด็กที่ชมตัวแบบภาพยนตร์ที่แสดงพฤติกรรมการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม สามารถทำให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเพิ่มมากขึ้น

สแพนน์ (Spann, 1987, p. 386A) ได้ทดลองเสนอตัวแบบเพื่อเพิ่มความถี่ของการแสดงพฤติกรรมเป้าหมาย 3 พฤติกรรม ได้แก่ พฤติกรรมการสัมผัส พฤติกรรมการแสดงท่าทาง และพฤติกรรมการชมเชย กลุ่มตัวอย่างเป็นครูฝึกสอนจำนวน 5 คน โดยที่แต่ละคนจะได้ดูตัวแบบจากแบบบันทึกภาพที่เป็นอาจารย์ในหนึ่ง สอง หรือสามเงื่อนไข ดังต่อไปนี้ คือ ตัวแบบบรรยายถึงพฤติกรรมการสัมผัสและพฤติกรรมการแสดงท่าทาง ตัวแบบแสดงเฉพาะพฤติกรรมสัมผัสและตัวแบบแสดงเฉพาะพฤติกรรมการแสดงท่าทาง ภายหลังการทดลอง พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ได้ดูตัวแบบแสดงพฤติกรรมการสัมผัส และพฤติกรรมการแสดงท่าทาง จะมีความถี่ของการแสดงพฤติกรรมทั้งสองพฤติกรรมนั้นยังคงอยู่ในระยะติดตามผล ภายหลังการทดลอง 2 สัปดาห์ สำหรับความถี่ของการแสดงพฤติกรรมการชมเชยนี้ไม่พบการเปลี่ยนแปลงทั้งในระยะหลังการทดลอง และระยะติดตามผล

งานวิจัยในประเทศ

ธงชัย โรจนวิภาค (2525, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของตัวแบบที่มีต่ออัฒโนทัศน์ และการปรับตัวทางสังคมของนักเรียนชายที่ประพฤติดัดต่อสังคม โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนพระนารายณ์ จังหวัดลพบุรี จำนวน 60 คน ปีการศึกษา 2524 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ แบบทดสอบวัดอัฒโนทัศน์ และแบบสำรวจการประมาณค่าการปรับตัวทางสังคม โดยใช้ตัวแบบเป็นสไลด์และเทปบันทึกภาพเกี่ยวกับการรับรู้อัฒโนทัศน์ทางบวกและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางสังคมหลังจากการทดสอบ 30 วัน ผลอัฒโนทัศน์ทางบวกและการปรับตัวทางสังคมสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ประเสริฐ เอื้อนครินทร์ (2524, หน้า 52) ศึกษาผลของการใช้เทคนิคแม่แบบเพื่อพัฒนาจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเมือง จังหวัดเลย จำนวน 40 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 20 คน กลุ่มควบคุม 20 คน เครื่องมือในการศึกษาได้แก่ แบบทดสอบวัดทัศนคติเชิงจริยธรรม เกี่ยวกับความซื่อสัตย์ กับ “แม่แบบ” ซึ่งเป็นสไลด์ การ์ตูนประกอบเสียง 5 เรื่อง ดำเนินการให้ “แม่แบบ” แก่กลุ่มทดลองจำนวน 5 ครั้ง ใช้เวลา 5 วัน ติดต่อกันวันละ 1 ชั่วโมง ผลปรากฏว่า กลุ่มทดลองซึ่งได้รับแม่แบบมีจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์สูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ศรินยา ชัยเพชรเจริญกิจ (2535, หน้า 42) ศึกษาผลของการใช้เทคนิคแม่แบบที่มีต่อการประหยัคของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนชลกันยานุกูล จังหวัดชลบุรี กลุ่มตัวอย่างจำนวน 40 คน สุ่มอย่างง่ายเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมกลุ่มละ 20 คน โดยกลุ่มทดลองสอนโดยการใช้เทคนิคแม่แบบ กลุ่มควบคุมใช้การสอนแบบปกติ หลังการทดลองพบว่า นักเรียนในกลุ่มทดลองมีการประหยัคสูงขึ้นกว่าเดิมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01 และการสอนโดยใช้เทคนิคแม่แบบทำให้นักเรียนมีการประหยัคสูงกว่าการสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

กมลยา ชีโนคม (2534, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการใช้แม่แบบที่มีผลต่อพฤติกรรม การประหยัคของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนอัสสัมชัญศรีราชา จังหวัดชลบุรี กลุ่มตัวอย่างมี 48 คน สุ่มเป็นกลุ่มตัวอย่างและกลุ่มควบคุมกลุ่มละ 24 คน ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนโดยใช้แม่แบบมีพฤติกรรมการประหยัคสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

กษมา จันทรผลแต่ง (2535, บทคัดย่อ) เปรียบเทียบผลการใช้เทคนิคแม่แบบกับชุดพัฒนาความขยันหมั่นเพียรในการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภช กรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนที่มีความขยันหมั่นเพียรในการเรียนวิชา

ภาษาไทยต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์ไทล์ที่ 25 จำนวน 16 คน กลุ่มทดลองที่ 1 ได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบ และกลุ่มที่ 2 ได้รับการใช้ชุดพัฒนาความชำนาญเพียร ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่ได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบมีความชำนาญเพียรในการเรียนสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการใช้ชุดพัฒนาความชำนาญเพียรในการเรียน

อัจฉรา ชิวพัฒนานวงศ์ (2536, หน้า 47) ได้ทำการศึกษาเรื่องผลของการใช้เทคนิคแม่แบบที่มีผลต่อการใช้เวลาเรียน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดแจ้งร้อน กรุงเทพมหานคร พบว่า นักเรียนมีการใช้เวลาในการเรียนดีขึ้นภายหลังได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เกตุสุรางค์ สังกะบุชา (2540, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการใช้เทคนิคแม่แบบเพื่อนิยักรัก การอ่านของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่ได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบและนักเรียนที่สอนตามปกติมีนิยักรักการอ่านแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ทวีสิน ทองเกาะ (2541, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลการบำบัดแบบพิจารณา เหตุผลและอารมณ์กับเทคนิคแม่แบบที่มีต่อปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวเกี่ยวกับการคบเพื่อน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่ามีปฏิสัมพันธ์ระหว่างวิธีการบำบัดแบบพิจารณาเหตุผลและ อารมณ์และการใช้เทคนิคแม่แบบกับช่วงเวลาของการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ปฐมาภรณ์ ประมาทผล (2543, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการใช้โปรแกรมทัศนศึกษาเกี่ยวกับการใช้เทคนิคแม่แบบที่มีต่อพฤติกรรมทัศนศึกษาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 กลุ่มตัวอย่าง 24 คน สุ่มเข้ากลุ่ม 3 กลุ่ม กลุ่มละ 8 คน กลุ่มที่ 1 โปรแกรมทัศนศึกษา กลุ่มที่ 2 กลุ่มเทคนิคแม่แบบ และกลุ่มที่ 3 กลุ่มควบคุม ผลการทดลองพบว่ากลุ่มที่ 1 โปรแกรมทัศนศึกษา กลุ่มที่ 2 กลุ่มเทคนิคแม่แบบมีคะแนนพฤติกรรมทัศนศึกษาคือว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

กานต์นระรัตน์ จรามร (2544, บทคัดย่อ) ศึกษาผลการให้คำปรึกษากลุ่มแบบยึดบุคคล เป็นศูนย์กลางและการใช้เทคนิคแม่แบบที่มีต่อความท้อแท้ในการดำรงชีวิตของผู้ติดเชื้อเอชไอวี กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ติดเชื้อเอชไอวีโรงพยาบาลบางปะกงจำนวน 21 คน ผลการวิจัยพบว่ากลุ่ม ผู้ติดเชื้อเอชไอวีทั้ง 2 กลุ่ม มีความท้อแท้ในการดำรงชีวิตระยะหลังการทดลองต่ำกว่าระยะ ก่อนการทดลองและต่ำกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สมทรง ดันประเสริฐ (2544, บทคัดย่อ) เปรียบเทียบผลของการใช้สถานการณ์จำลองและการใช้ตัวแบบที่มีต่อพฤติกรรมป้องกัน การล่วงเกินทางเพศของนักเรียนหญิงชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนนิคมสงเคราะห์ เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร พบว่า นักเรียนหญิงที่ได้รับการใช้

ตัวแบบมีพฤติกรรมป้องกันการถ่วงเกิทางเพศเพิ่มขึ้นมากกว่ากลุ่มควบคุม แตกต่างจากกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ปริญาษ เสือศรีนวล (2545, หน้า 105) ได้ศึกษาผลการใช้เทคนิคแม่แบบเพื่อพัฒนาลักษณะความมุ่งหวังอนาคตของนักเรียนที่มาจากครอบครัวแตกแยก พบว่านักเรียนที่มาจากครอบครัวแตกแยก ที่ได้รับเทคนิคแม่แบบมีลักษณะการมุ่งหวังอนาคตในระยะติดตามผลสูงกว่าระยะก่อนการทดลอง

นันทวัฒน์ ชุนชี (2546, หน้า 39) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อการเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมโดยให้กลุ่มทดลอง 12 คน เรียนหนังสือเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมที่มีตัวแบบจิตสาธารณะ สำหรับกลุ่มควบคุมอีก 12 คน เรียนหนังสือปกติ ผลปรากฏว่า กลุ่มที่มีจิตสาธารณะสูงว่านักเรียนกลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วรรณวิเชียร เรือนนาค (2546, หน้า 102-104) ได้ศึกษาผลของการใช้เทคนิคแม่แบบและกระบวนการกลุ่มต่อการพัฒนาวินัยของเด็กปฐมวัย ผลการวิจัยพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการฝึกวินัยโดยใช้เทคนิคแม่แบบและกระบวนการกลุ่มระยะหลังการทดลอง มีพฤติกรรมการมีวินัยสูงกว่าระยะก่อนการทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเด็กปฐมวัยกลุ่มที่ใช้เทคนิคแม่แบบกลุ่มที่ใช้กระบวนการกลุ่ม และกลุ่มที่ใช้การจัดกิจกรรมตามปกติมีวินัยภายหลังการทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเด็กที่ฝึกด้วยเทคนิคแม่แบบและกระบวนการกลุ่มมีวินัยสูงกว่ากลุ่มที่ฝึกด้วยการจัดกิจกรรมตามปกติ

พระมหาชยันต์ แดน โบราณ (2546, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของโปรแกรมเสนอตัวแบบต่อลักษณะนิสัยด้านระเบียบวินัยของเด็กปฐมวัยผลการวิจัยพบว่า มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างวิธีการทดลองกับระยะเวลาการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เด็กปฐมวัยในกลุ่มทดลอง มีลักษณะนิสัยทางจริยธรรมด้านระเบียบวินัยสูงกว่ากลุ่มควบคุม ในระยะหลังการทดลองและระยะติดตามผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเด็กปฐมวัยในกลุ่มทดลองมีลักษณะนิสัยทางจริยธรรมด้านระเบียบวินัย ในระยะหลังการทดลองและติดตามผลแตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

อมรรัตน์ สงวนสุข (2547, หน้า 90) ได้ศึกษาผลของโปรแกรมการให้เทคนิคแม่แบบเพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์พบว่า นักเรียนที่ได้รับ โปรแกรมการให้เทคนิคแม่แบบมีการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ในระยะหลังการทดลองสูงกว่าในระยะก่อนการทดลอง ระยะติดตามผลสูงระยะก่อนการทดลองและในระยะหลังการทดลองและระยะติดตามผลแตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

จากงานวิจัยทั้งใน และต่างประเทศข้างต้นจะเห็นได้ว่า เทคนิคแม่แบบเป็นอีกวิธีหนึ่งที่มีประสิทธิภาพ มีความน่าเชื่อถือได้และเป็นวิธีการที่รวดเร็วในการฝึกทักษะใหม่ ๆ ที่ต้องการให้เกิดขึ้นได้ นอกจากนี้ยังนำแม่แบบไปใช้ลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์บางอย่างได้ เช่น ความกลัว ความวิตกกังวล ความก้าวร้าว การปรับตัว ตัวแบบจึงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้สังเกตเป็นอย่างมากในการเรียนรู้ของผู้เรียนเทคนิคแม่แบบ การเสนอแม่แบบที่น่าสนใจและเหมาะสมจึงเป็นสิ่งเร้าที่ทำให้ผู้สังเกตยอมรับพฤติกรรมนั้นมาปฏิบัติ ด้วยเหตุผลนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาผลของการใช้เทคนิคแม่แบบ ประเภทวีดิทัศน์ เพื่อพัฒนา และเสริมสร้างความรับผิดชอบตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่1 และในการดำเนินกิจกรรมการเสนอแม่แบบนั้น ผู้วิจัยได้ใช้กิจกรรมกลุ่มเป็นการดำเนิน โปรแกรมต่าง ๆ จึงได้รวบรวมเอกสารกิจกรรมกลุ่มมาเสนอ ดังนี้

ความหมายของกิจกรรมกลุ่ม

วาสนา รอดเชียง (2540, หน้า 9) ให้ความหมายของคำว่ากลุ่มดังนี้ กลุ่มหมายถึง การที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมารวมกัน มีปฏิสัมพันธ์กันมีความสนใจร่วมกัน มีการยอมรับ และเข้าใจกัน โดยมีการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน มีจุดมุ่งหมายที่จะกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อแก้ปัญหาหรือมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกัน ซึ่งสมาชิกจะได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน

จุฑาทิพย์ แก้วมณี (2546, หน้า 14) ได้สรุปความหมายกิจกรรมกลุ่ม หมายถึง ประสิทธิภาพการเรียนรู้ซึ่งได้จากการที่สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์กัน มีการร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาหรือกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดร่วมกัน สมาชิกแต่ละคนจะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยวิเคราะห์จากพฤติกรรมของสมาชิกเอง และผู้เข้าร่วมกลุ่มซึ่งเกิดขึ้นในขณะนั้น และจะให้สมาชิกเอาประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับจากกลุ่มไปใช้ในการพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ ตามจุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้

ปริศนา ชาญวิชัย (2546, หน้า 9) ได้สรุปกิจกรรมกลุ่ม หมายถึง การที่บุคคลมารวมกัน โดยนำประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ ของแต่ละคนมารวมในการวางแผนการทำงานซึ่งจะทำให้เกิดความร่วมมือในการทำงานและแก้ปัญหาดัง ๆ ตามจุดประสงค์ที่วางไว้ และจะส่งผลต่อการพัฒนาของบุคคลในด้านต่าง ๆ

คุณค่าของกิจกรรมกลุ่ม (Values in Group Work)

คมเพชร ฉัตรสุกกุล (2530, หน้า 10-14) กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า การทำกิจกรรมกลุ่มนั้นมีคุณค่าสำหรับสมาชิกในกลุ่ม เพราะในขณะดำเนินกิจกรรมกลุ่มนั้น บุคคลจะมีความเจริญงอกงามเพิ่มความมั่นใจในตนเอง มีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับตนเอง (Self Concept) ดีขึ้น เกิดความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า เป็นต้น กิจกรรมกลุ่มสามารถสร้างพัฒนาการให้กับบุคคลให้กับบุคคลในกลุ่มเป็นอย่างดี เช่น การสร้างพัฒนาการด้านอารมณ์และสังคม เมื่อบุคคลเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม เขาได้มี

โอกาสเรียนรู้เรื่องการปฏิบัติตนในสังคม และในขณะที่เดียวกันเขาก็จะเรียนรู้เรื่องการควบคุม การแสดงออกทางอารมณ์ด้วย ทั้งนี้เพราะเขาจะได้รับประสบการณ์จากสมาชิกแต่ละคน เนื่องจากบุคคลบางคนแสดงออกในทางที่ดี แต่สำหรับบางคนที่ไม่เหมาะสมตลอดคน การแสดงออกทางอารมณ์อย่างไม่เหมาะสม เช่น โกรธโดยไม่มีเหตุผล สมาชิกคนอื่น ๆ ก็จะไม่เอา ยืนอย่าง เพราะได้มองเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี ดังนั้นจะเห็นได้ว่ากลุ่มสามารถให้ประสบการณ์ ทั้งทางสังคม และอารมณ์ได้เป็นอย่างดี ซึ่งหมายถึงการสร้างพัฒนาการในตัวสมาชิกนั่นเอง นอกจากนี้กิจกรรมกลุ่มยังสร้างความเจริญงอกงามด้านความรู้ และทักษะด้วย โดยในขณะที่ นักเรียนได้มีโอกาสทำงานเป็นกลุ่มนั้น อาจจะได้รับความรู้ และทักษะบางประการ ตัวอย่างเช่น การพูดในที่สาธารณะ การอภิปรายกลุ่ม กฎระเบียบในการทำงานเป็นหมู่คณะ การประสานงาน เป็นต้น ในการทำงานเป็นกลุ่มนั้น จะเปิดโอกาสให้บุคคลได้มีการประเมินค่าตนเองในสถานการณ์ ทางสังคม บุคคลแต่ละคนเกิดความสำนึกในเรื่องความสามารถ และขอบเขตของความสามารถ ของตนเอง ตัวอย่างเช่น นักเรียนบางคนอาจจะมีความต้องการที่จะแสดงออกในด้านถ้อยคำให้ดีขึ้น ทั้งนี้เพื่อช่วยให้สามารถร่วมอภิปรายกลุ่มได้ดีขึ้น การได้รับตำแหน่งผู้นำจะทำให้มีทักษะใน การติดต่อกับบุคคลอื่น เมื่อมีการแพ้ในการเลือกตั้งอาจจะทำให้เขาต้องทำการวินิจฉัย ถึงสาเหตุที่ ไม่ได้รับเลือก การอยู่ในตำแหน่งที่ต้องรับผิดชอบมาก ๆ จะแสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งและ ความอ่อนแอ อุปนิสัยด้านความคิดของสมาชิกแต่ละคนจะเป็นสิ่งที่ท้าทายให้กลุ่มเพื่อนร่วมงาน ดังนั้นในการร่วมกิจกรรมกลุ่ม นักเรียนได้รับการชักนำให้มีการค้นพบตนเอง และมีความเข้าใจ ในตนเอง

วิไลวรรณ สันถะ โคมล (2522, หน้า 20) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมกลุ่มยัง ช่วยฝึกทักษะที่จำเป็นบางประการดังต่อไปนี้

1. ทักษะทางสังคม (Social Skill) เป็นทักษะที่ช่วยให้อยู่ร่วมกันและทำงานกับผู้อื่นได้ อย่างราบรื่น เช่น ทักษะการเป็นผู้ให้และผู้รับ การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม การควบคุมตนเอง การยอมรับความสามารถของตนเองและผู้อื่น การรับผิดชอบต่อหน้าที่ การรู้จักสิทธิของตนเอง และผู้อื่น
2. ทักษะในการศึกษาค้นคว้า (Study Skill) เป็นทักษะในการค้นคว้าหาความรู้ ทักษะ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การพูด การฟัง การอ่าน และการรายงาน
3. ทักษะทางปัญญา (Intellectual Skill) ได้แก่ ทักษะในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การวิพากษ์วิจารณ์ การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการคิดอย่างมีเหตุผล
4. ทักษะในการทำงานกลุ่ม (Group Work Skill) เป็นทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น เช่น ทักษะในการวางแผนงาน การเป็นผู้นำแสดงความคิดเห็นด้วยการอภิปรายการยอมรับฟัง

ความคิดเห็นของผู้อื่น

อาจกล่าวได้ว่าการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมกลุ่ม เป็นวิธีการที่ช่วยให้สมาชิกในกลุ่ม ได้มีพัฒนาการในด้านทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรม เพราะกิจกรรมกลุ่มเน้นกิจกรรมที่นำไปสู่ การปฏิบัติจริง สู่การวิเคราะห์ทำให้ผู้เรียนรู้จักตนเอง และผู้อื่นมากขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นผู้เรียนยัง ขอบรับข้อบกพร่องของตนเองและพร้อมที่จะแก้ไข นอกจากนี้การทำกิจกรรมกลุ่มจะช่วยให้ผู้เรียน มีประสบการณ์ในการดำรงชีวิตแบบประชาธิปไตย รู้จักรับผิดชอบในบทบาทของตนเอง รู้จักแก้ปัญหา เป็นคนมีเหตุผล สอนให้เห็นอกเห็นใจผู้อื่น และรู้จักการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี

จุดมุ่งหมายของกิจกรรมกลุ่ม

ประนอม เดชชัย (2531, หน้า 101 – 102) ได้กล่าวถึง จุดมุ่งหมายของกิจกรรมกลุ่มไว้ ดังนี้

1. เพื่อให้ผู้เรียน ได้เข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ คือ ความเข้าใจตนเอง และเข้าใจบุคคลอื่น ในกลุ่มซึ่งจะทำให้บุคคลปรับตัวเข้ากับบุคคลในกลุ่มได้ เกิดการเรียนรู้เรื่องของตนเองได้ดีขึ้น เช่น รู้จักข้อบกพร่องของตนเอง หรือรู้ว่าตนเองเป็นคนอย่างไรเมื่อเทียบกับบุคคลในกลุ่ม เกิดความ เข้าใจในบุคคลอื่นในกลุ่มที่สมาชิกในกลุ่มได้ทำกิจกรรมร่วมกันย่อมทำให้เกิดการเรียนรู้ และรู้จัก ซึ่งกันและกัน ทราบถึงข้อดี และข้อเสีย ข้อบกพร่องทั้งของตนเอง และคนอื่น อันจะเป็นแนวทาง ให้เกิดความรู้สึกเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน คิดช่วยเหลือกันตลอดจนการปรับตัวเข้าหากันด้วย
2. เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจกระบวนการทำงาน หรือแก้ปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน ประสบการณ์ ที่จัดในกิจกรรมกลุ่มจะช่วยให้สมาชิกได้เรียนรู้วิธีการทำงานร่วมกัน เพราะไม่มีมนุษย์คนใดอยู่ คนเดียวได้โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ฉะนั้นการฝึกกิจกรรมกลุ่มในการเรียนการสอน จะช่วยฝึก ให้บุคคลเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการทำงานและร่วมมือกันแก้ปัญหา
3. เพื่อให้ผู้เรียนฝึกความรู้สึกทางด้านคุณธรรม และจริยธรรมในระหว่างร่วมกิจกรรม กลุ่ม เช่น ฝึกความรู้สึกอดทน ฝึกการยอมรับความคิดเห็นของส่วนรวม เป็นต้น สิ่งที่ได้มาจาก กิจกรรมกลุ่มเหล่านี้จะไปช่วยพัฒนาตัวบุคคลและสังคมต่อไป

จุฑาทิพย์ แก้วมณี (2546, หน้า 17) ได้สรุปจุดมุ่งหมายของกิจกรรมกลุ่มว่า เพื่อให้บุคคล มีโอกาสที่จะปรับปรุงแก้ไขพัฒนาบุคลิกภาพเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและความคิดเห็นต่าง ๆ ตลอดจน ทั้งสามารถทำความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและผู้อื่น

ปริศนา ชาญวิชัย (2546, หน้า 11) ได้สรุปกิจกรรมกลุ่มมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้บุคคลได้ เรียนรู้และพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ ทำให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและผู้อื่นสามารถแก้ปัญหา ที่ประสบร่วมกันรวมถึงความสามารถในการปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

จากจุดมุ่งหมายดังกล่าว สรุปได้ว่า กิจกรรมกลุ่มมีจุดมุ่งหมายที่จะช่วยให้บุคคลแต่ละคนรู้จักและเข้าใจตนเอง รู้จักตัดสินใจเลือกวิธีแก้ปัญหาที่เหมาะสมกับตนและพร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงหรือพัฒนาตนเองไปในทางที่ดีขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ

ขนาดของกลุ่มที่ใช้กิจกรรมกลุ่ม

ชอร์ว (Shaw, 1981, p. 3) ได้กล่าวถึงขนาดของกลุ่มว่า กลุ่มย่อมควรมีสมาชิก 10 คนเป็นอย่างมาก แต่ถ้ามีจำนวนสมาชิกจำนวน 30 คนขึ้นไป จะจัดเป็นกลุ่มใหญ่ และถึงแม้ว่ากลุ่มจะมีสมาชิก 30 คน ก็อาจแบ่งเป็นกลุ่มย่อยได้จำนวนสมาชิกไม่ได้เป็นปัญหาสำคัญแต่ละองค์ประกอบอื่น ๆ ซึ่งได้แก่ความสัมพันธ์ของสมาชิกและความร่วมมือในการทำงานของสมาชิก จะมีความสำคัญต่อการทำงานของกลุ่มมากกว่า

จำเนียร ช่วงโชติ และคณะ (2521, หน้า 25) ซึ่งกล่าวว่า ในวงการศึกษานักจิตวิทยามักจะศึกษากลุ่มขนาดเล็กมีสมาชิกไม่เกิน 15 คน เพราะเป็นความสัมพันธ์ได้อย่างใกล้ชิด ในด้านการเรียนที่ได้ผลดีกว่ากลุ่มขนาดใหญ่

คมเพชร ถัสศฤกุล (2530, หน้า 26) ก็ได้กล่าวว่า ขนาดของกลุ่มอาจจะเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่ง ในการพิจารณาธรรมชาติของปฏิสัมพันธ์ของกลุ่ม กลุ่มที่มีขนาดแตกต่างกัน จะทำให้กระแสการปฏิสัมพันธ์แตกต่างกันไปด้วย ในกลุ่มที่มีสมาชิกมากเกินไปจนความจำเป็น สมาชิกจะต้องทำงานซับซ้อนกัน บางคนคาดหวังว่าจะได้รับพิชชอบทั้งหมด ในขณะที่คนอื่น ๆ รู้สึกคับข้องใจที่ไม่มีงานทำ ไม่มีโอกาสได้ใช้ทักษะที่ตนเองมีอยู่ ขนาดของกลุ่มไม่ควรเกิน 15 คน จะใหญ่เท่าใดย่อมขึ้นอยู่กับความจำเป็นของบุคคลในกลุ่ม

เวลา และจำนวนครั้งในการเข้าร่วมกลุ่ม แพทเทอร์สัน (Pettersson, 1980, p.105) กล่าวว่า การให้กิจกรรมเป็นกลุ่ม ควรจัดสัปดาห์ละ 2 ครั้ง แต่ถ้าเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมมีน้อย อาจจะจัดสัปดาห์ละ 3 ครั้ง ช่วงเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มสำหรับเด็กประถมศึกษาคควรใช้เวลาไม่เกิน 1 ชั่วโมง เพราะเด็กอาจจะเกิดความเบื่อหน่ายได้

สรุปว่าผู้วิจัยจะใช้ขนาดของกลุ่มไม่เกิน 15 คน เพราะจะทำให้ให้นักเรียนมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด สามารถดูแลกันอย่างทั่วถึง เกิดการเรียนรู้ได้ดีกว่ากลุ่มขนาดใหญ่

ลำดับขั้นการเรียนรู้ตามวิธีกระบวนการกลุ่ม

เยวพา เศษุปลัด (2517, หน้า 163 – 166) ได้กล่าวถึง การเรียนรู้ตามวิธีกระบวนการกลุ่ม แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้ คือ

1. ระยะการมีส่วนร่วม (Participation or Involvement Stage) ระยะนี้ผู้เรียนจะเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่ม และเป็นผู้ลงมือปฏิบัติ หรือคิดค้นแสวงหาสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผลการเรียนรู้จะเกิดจากผู้เรียน โดยตรง ผู้ที่มีส่วนร่วมมาก ก็จะได้รับผล

การเรียนรู้มากขึ้น การมีส่วนร่วมของผู้เรียนในการทำกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นการมีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ทางด้านร่างกาย (Physical Involvement) คือการเรียนรู้ที่ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ หรือกระทำการกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Learning by Doing) รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือการค้นคว้าสืบสวนสิ่งที่ต้องการเรียนรู้นั้นด้วยตนเอง ซึ่งจะต้องอาศัยการแสดงออกทางกาย วาจา ในการสื่อความหมายกับผู้อื่นเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

1.2 ทางด้านจิตใจ (Ego or Emotional Involvement) คือการที่ผู้เรียนเกิดความรู้สึกเกี่ยวกับสิ่งที่ได้ลงมือปฏิบัติกันอย่างแท้จริง ความรู้สึกที่เกิดขึ้นนี้จะนำไปสู่การรับรู้แนวคิด และการเรียนรู้ทางด้านเนื้อหาวิชาเป็นอย่างดี และช่วยให้ผู้เรียนสามารถจดจำเนื้อหาวิชาได้นานอีกด้วย

1.3 ทางด้านสติปัญญา หรือสมอง (Intellectual or Mental Involvement) คือการเรียนรู้ที่เกิดจากการเห็นจริง มีการค้นหาสิ่งที่ต้องการเรียนรู้มีการสร้างแนวคิดจากสิ่งที่ได้รับรู้นั้น จะทำให้การเรียนรู้มีความหมายต่อผู้เรียนมากขึ้น และเป็นแนวทางในการพัฒนาความคิด และเหตุผลในการพิจารณาไตร่ตรองในการทำงาน การตัดสินใจ การวิเคราะห์ การสรุปสิ่งที่เรียนรู้นั้นด้วยตนเอง

2. ระเบียบวิธี (Analysis Stage) เป็นระยะที่ผู้เรียนจะร่วมกันวิเคราะห์ประสบการณ์การเรียนรู้ที่ค้นพบ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้อย่างกว้างขวางประเมินความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม วิธีการผลของการเรียนรู้ ตลอดจนช่วยให้ผู้เรียนรู้จักตนเองดียิ่งขึ้น

3. ระยะสรุปและประยุกต์หลักการ (Generalization and Application Stage) ระยะนี้ผู้เรียนจะรวบรวมแนวคิดที่ค้นพบและแนวคิดที่ได้จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่นแล้วสรุปเป็นหลักการของตนเอง ซึ่งจะทำให้ได้ 2 ลักษณะ คือ

3.1 การประยุกต์เพื่อการปรับปรุงบุคลิกภาพ หรือการพัฒนาตนเอง (Self Development) ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น รวมทั้งการปรับตัวให้เข้ากับคนอื่น ตลอดจนการเสริมสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น (Interpersonal Relation) หรือการมีมนุษยสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น

3.2 การประยุกต์เพื่อใช้กับการแก้ปัญหา (Problem-Solving) ต่าง ๆ ในอนาคต และเพื่อใช้ในการปรับปรุง ควบคุมธรรมชาติและสังคมให้ดีขึ้นกว่าเดิม ตลอดจนช่วยกันประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ ขึ้น

4. ระยะประเมินผล (Evaluation Stage) ผู้เรียนจะเป็นผู้ประเมินผลการเรียนรู้ของตนเอง และของกลุ่มจากการอภิปราย ให้ข้อเสนอแนะ และติชมร่วมกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่ม

วิลลา วโรตมะวิชญ์ (2530, หน้า 252-253) ได้เสนอขั้นตอนในการจัดกิจกรรมกลุ่มไว้ดังต่อไปนี้

1. ขั้นลงมือปฏิบัติเป็นขั้นที่สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม
2. ขั้นค้นพบเมื่อนักเรียนมีส่วนร่วมโดยมีการลงมือปฏิบัติด้วยตนเองและจะเกิดความรู้สึกและเกิดความเข้าใจตนเอง อาจจะนำไปสู่การค้นพบสิ่งที่เรียนรู้ด้วยตนเอง
3. ขั้นวิเคราะห์ ขั้นที่สำคัญที่สุดคือการที่จะให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์ถึงสิ่งที่ได้กระทำลงไป โดยครูจะตั้งคำถามว่า อะไร ทำไม ละเอียดอย่างไร เพื่อให้ผู้เรียนสามารถรวบรวมสิ่งต่าง ๆ ทั้งด้านความรู้และการมีส่วนร่วมทางอารมณ์ให้รวมกันเป็นจุดเดียว

4. ขั้นนำไปใช้หรือประยุกต์ใช้กับตนเอง และผู้อื่นเป็นขั้นที่ผู้ก้าวเข้าไปอีกขั้นหนึ่ง คือสามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้กับตนเอง และผู้อื่นได้

ประนอม เชชชัย (2531, หน้า 103) ได้กล่าวถึงการดำเนินการของกลุ่มว่า ไม่ว่ากลุ่มจะเป็นลักษณะใด จะมีกระบวนการดำเนินงานเป็นขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นรวมกลุ่ม (Forming Stage) เป็นขั้นแรกที่สมาชิกของกลุ่มมารวมกัน ถ้ายังไม่รู้จักกันดีพอ ทุกคนจะสงวนท่าทีไม่ค่อยแสดงออกในระยะนี้ จึงเป็นหน้าที่ของผู้สอนที่จะต้องประสานงานให้สมาชิกในกลุ่มรู้จักและคุ้นเคยกันก่อน เช่น อาจมีการแนะนำตัว เป็นต้น
2. ขั้นกำหนดจุดมุ่งหมายของกลุ่ม (Morning Stage) เมื่อสมาชิกในกลุ่มรู้จักกันดีพอแล้ว กลุ่มจะเริ่มคิดถึงเป้าหมายของกลุ่มและภารกิจของกลุ่มที่จะต้องรับผิดชอบ ในขั้นนี้ผู้สอนจะมีบทบาทร่วมกับผู้เรียน ในการกำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้ และกิจกรรมต่าง ๆ ที่สมาชิกของกลุ่มจะต้องทำงานร่วมกัน
3. ขั้นระดมความคิด (Storming Stage) เป็นขั้นที่บรรยากาศของการทำงานจริงจังมากขึ้น สมาชิกภายในกลุ่มพยายามกำหนดร่างกฎเกณฑ์และระเบียบของกลุ่มในขั้นนี้ผู้สอนอาจมีบทบาท 2 ประการ คือ ปลดปล่อยให้ผู้เรียนดำเนินการไปโดยลำพัง หรือเข้าร่วมในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่ม
4. ขั้นระงับความสับสน (Reforming Stage) เป็นขั้นที่กลุ่มรู้จักคุ้นเคยและเข้าใจบทบาทของตนเป็นอย่างดี จึงทำให้การดำเนินงานของกลุ่มเป็นไปด้วยดี
5. ขั้นสลายตัว (Disbanding Stage) เป็นขั้นสุดท้ายที่สมาชิกของกลุ่มได้ร่วมมือกันดำเนินงานตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายจนบรรลุเป้าหมายแล้ว ภารกิจของกลุ่มเริ่มลดลงไปด้วยทำให้กลุ่มเริ่มสลายตัว ในขั้นนี้ผู้สอนจะมีบทบาททบทวนการดำเนินงานของกลุ่มที่ผ่านมาเพื่อทำการสรุปผล และเสนอแนะแนวทางในการนำไปใช้ หรือนำไปศึกษาค้นคว้าต่อไป

คมเพชร ฉัตรสุกกุล (2530, หน้า 63 – 64) ได้กล่าวว่า ในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มสามารถใช้เทคนิคต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดความสำเร็จได้โดยแต่ละวิธีนั้นจะถูกนำไปใช้แตกต่างกันไปตามความเหมาะสม ตัวอย่างเทคนิคที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม ได้แก่

1. การอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) เป็นการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือหัวข้อที่กลุ่มตัดสินใจร่วมกัน โดยสมาชิกจะได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างเป็นอิสระและอย่างเป็นธรรมชาติ นอกจากนี้ยังถือได้ว่าเป็นแกนของประชาธิปไตย การอภิปรายกลุ่มจะช่วยก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในสังคม การมีสัมพันธภาพ การบูรณาการความคิด และความต้องการซึ่งกันและกัน

2. การแสดงบทบาทสมมติ (Role-Playing) เป็นการจัดสถานการณ์เพื่อให้ผู้แสดงได้มีโอกาสแสดงออกตามธรรมชาติ โดยอาศัยบุคลิกภาพ หรือเปิดโอกาสให้บุคคลได้แสดงบุคลิกภาพของเขาอย่างอิสระ วิธีการนี้มีลักษณะเป็นสถานการณ์สมมติเช่นเดียวกับเกม ผู้นำกลุ่มจะเป็นผู้เตรียมสถานการณ์ไว้ล่วงหน้า ซึ่งอาจจะเป็นเรื่องการจัดแย้งระหว่างบุคคล หรือ สถานการณ์การประชุม ในการแสดง ผู้แสดงจะต้องใช้บทบาท และบุคลิกภาพของตนเอง สวมบทบาทนั้น ผู้นำกลุ่มจะให้ผู้แสดงได้ทราบจุดมุ่งหมายที่จำเป็นบางประการ หรือสถานการณ์ที่กำหนดให้ผู้แสดงอาจจะมีคนเดียวหรือหลายคนก็ได้ เวลาที่ใช้แสดงจะเป็นช่วงสั้น ๆ ภายหลังจากการแสดงจะมีการวิเคราะห์บทบาท โดยอาศัยการสังเกตและการอภิปรายของกลุ่ม

3. กรณีตัวอย่าง (Cases) เป็นวิธีการใช้ตัวอย่างหรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจริง ๆ นำมาดัดแปลง และใช้เป็นตัวอย่างในการให้ผู้เรียนได้ศึกษาวิเคราะห์ และอภิปรายกัน เพื่อสร้างความเข้าใจและฝึกฝนหาทางแก้ปัญหาที่นั้น วิธีการนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้รู้จักคิด และพิจารณาข้อมูลที่คุณได้รับอย่างถี่ถ้วน รวมทั้งการนำเอากรณีต่าง ๆ ซึ่งคล้ายคลึงกับชีวิตจริงมาใช้จะช่วยให้การเรียนรู้มีลักษณะใกล้เคียงกับความเป็นจริง ซึ่งมีส่วนทำให้การเรียนรู้มีความหมายสำหรับผู้เรียนมากขึ้น

4. เกมส์ (Games) เป็นกิจกรรมที่สมาชิกต้องลงมือกระทำด้วยตนเอง ซึ่งผลจะออกมาในรูปแบบการแพ้หรือชนะ โดยจะเน้นในเรื่องการตัดสินใจของผู้เล่นหรือสมาชิก และจะขึ้นอยู่กับโครงสร้าง หรือกติกาของเกม ผู้นำกลุ่มกำหนดเอาไว้ให้ องค์ประกอบของเกม ได้แก่

4.1 กติกา เพื่อให้สมาชิกได้ทำกิจกรรมอย่างมีระเบียบเรียบร้อยบรรลุจุดมุ่งหมายที่ต้องการ โดยไม่ต้องพะวงอยู่กับสิ่งนอกประเด็น

4.2 วิธีการ เป็นขั้นตอนของการเล่นซึ่งจะมีผลต่อบรรยากาศของการเล่นเกม

4.3 จุดมุ่งหมายของเกม เป็นเป้าหมายที่ผู้นำกลุ่มต้องการให้สมาชิกได้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายนั้น

4.4 อารมณ์ การแสดงออก และการใช้ความคิด เป็นพฤติกรรมและความรู้สึกที่สมาชิกที่เล่นเกมได้แสดงออกและรับรู้ซึ่งกันและกัน

5. สถานการณ์จำลอง (Simulation) เป็นการจำลองสถานการณ์ให้คล้ายคลึงกับความเป็นจริงเพื่อให้สมาชิกได้เรียนรู้และสัมผัสความรู้สึกจริง ๆ ในสถานการณ์ที่จำลองขึ้น โดยต้องอาศัยกิจกรรมอื่นเป็นส่วนประกอบ เช่น เกม หรือบทบาทสมมติ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการอภิปรายในโปรแกรมการใช้เทคนิคแม่แบบเพื่อให้นักเรียนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ตัดสินใจร่วมกันว่าพฤติกรรมของตัวแบบแบบใดเป็นสิ่งที่ดีและไม่ดี แล้วนำสิ่งที่ดี ๆ ไปปฏิบัติ

จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมกลุ่มดังกล่าวจะเห็นได้ว่า กิจกรรมกลุ่มเป็นการจัดการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างทั่วถึง และยังเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความรู้สึกนึกคิด และพฤติกรรมของตนเอง โดยมีเทคนิคให้เลือกปฏิบัติหลายวิธีตามความเหมาะสมของกิจกรรม ทำให้ผู้เรียนค้นหาคำตอบต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองจากกิจกรรมการเรียนการสอน

ความรับผิดชอบ

ทฤษฎีเกี่ยวกับความรับผิดชอบ สำหรับทฤษฎีเกี่ยวกับความรับผิดชอบโดยตรงยังไม่มีผู้ใดกล่าวถึง มีเพียงแต่ทฤษฎีที่มีส่วนเกี่ยวข้องและกล่าวพาดพิงพอที่จะนำไปใช้ คือ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียอาเจต์ ดังที่สุรางค์ ไคว์ตระกูล (2536 หน้า 47-52) ได้กล่าวถึงทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของจริยธรรมของเพียอาเจต์พอสรุปได้ดังนี้ คือ เพียอาเจต์ได้แบ่งขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 2 ขั้นคือ

1. เฮเทอโนมัส (Heteronomous) คือ เด็กที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้เป็นเด็กที่มีอายุระหว่าง 5-8 ขวบ รับกฎเกณฑ์และมาตรฐานทางจริยธรรมจากบิดา มารดา ครู และเด็ก เด็กวัยนี้จะมีความเชื่อดังต่อไปนี้

- 1.1 พฤติกรรมใดจะถูกต้องหรือดีก็ต่อเมื่อผู้แสดงพฤติกรรมได้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์
- 1.2 กฎเกณฑ์มีไว้สำหรับปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด
- 1.3 ทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์
- 1.4 การประเมินตัดสินว่าใคร “ผิด” “ถูก” ไม่คำนึงถึงความต้องการ แรงจูงใจ หรือ

เจตนาของผู้กระทำ

2. ออโทโนมัส (Autonomus) เป็นขั้นที่ผู้กระทำเชื่อว่ากฎเกณฑ์ คือ ข้อตกลงระหว่างบุคคล กฎเกณฑ์อาจจะเปลี่ยนแปลงได้คือ ความร่วมมือและการนับถือซึ่งกันและกัน ลักษณะของเด็กที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้ จะเป็นเด็กที่มีอายุ 9 ขวบขึ้นไป เด็กวัยนี้มีความเชื่อดังนี้

2.1 กฎเกณฑ์ คือ ข้อตกลงระหว่างบุคคล และกฎเกณฑ์อาจจะเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าหากบุคคลที่ใช้กฎเกณฑ์นั้นตกลงกันว่าจะเปลี่ยน

2.2 กฎเกณฑ์จะมีความหมาย หรือมีประโยชน์ต่อเมื่อบุคคลที่จะต้องปฏิบัติตามรับกฎเกณฑ์เท่านั้น

2.3 การร่วมมือ และการนับถือซึ่งกันและกัน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของพัฒนาการทางจริยธรรม

2.4 การประเมินตัดสินว่าใคร “ผิด” “ถูก” ดำเนินถึงความต้องการ แรงจูงใจหรือเจตนาของผู้กระทำ

ความหมายของความรับผิดชอบต่อตนเอง มีผู้ให้ความหมายของความรับผิดชอบไว้ดังนี้ พรชัย รอดสมจิตร (2527, หน้า 7-9) ได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบในรูปของนิยามปฏิบัติการว่า ความรับผิดชอบต่อตนเอง ได้แก่ รู้จักระวังรักษาสุขภาพอนามัยให้สมบูรณ์อยู่เสมอ สามารถจัดหาเครื่องอุปโภคและบริโภคสำหรับตนเองได้อย่างเหมาะสม ตั้งใจเล่าเรียน หมั่นหาความรู้และฝึกฝนตนเองในด้านประสบการณ์ต่างๆ ประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสม ละเว้นความชั่วรู้จักปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม รู้จักประมาณในการใช้จ่ายและมีความประหยัด ทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ ยอมรับผลการกระทำของตนเอง

สุพัตรา สุภาพ (2531, หน้า 9) ได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบ คือ รู้จักหน้าที่ที่ตนต้องปฏิบัติ ไม่นึกถึงแต่สิทธิเพียงอย่างเดียว เช่น เป็นนักเรียนมีสิทธิที่จะเรียนหนังสือ ไม่หนีเรียน ความรับผิดชอบจึงเป็นการกระทำที่พึงกระทำ

ประดินันท์ อุปรมย์ (2539, หน้า 501) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความรับผิดชอบนั้นเป็นคุณลักษณะหนึ่งของบุคคล เมื่อผู้ใดมีลักษณะที่เรียกว่าเป็นผู้มีความรับผิดชอบ ผู้นั้นจะปฏิบัติภารกิจที่ตนกระทำให้ดูตัวไปได้โดยไม่ต้องมีการควบคุม หรือบังคับจากผู้อื่น ภารกิจนี้รวมทั้งภารกิจที่เป็นหน้าที่ควรปฏิบัติด้วยตนเอง เช่น การปฏิบัติสิ่งที่ตนกิจวัตรประจำวัน การปฏิบัติหน้าที่ของหัวหน้าครอบครัว หน้าที่แม่บ้าน ฯลฯ

ศิรินันท์ วรรณกิจ (2545, หน้า 13) ได้กล่าวว่า ความรับผิดชอบ คือ การที่บุคคลประพฤติ และปฏิบัติงานต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจ เอาใจใส่และติดตามผลงานที่ทำไปแล้ว เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สำเร็จลงด้วยดี ยอมรับในสิ่งที่ตนเองกระทำลงไปทั้งในด้านที่เป็นผลดี และผลเสีย อีกทั้งยังไม่ปิดภารกิจหน้าที่ของตนให้ผู้อื่น

ฟรัง และแวกแนล (Funk & Wagnells, 1982, p. 1078) ได้ให้ความหมายความรับผิดชอบไว้ดังนี้ คือ การแสดงออกถึงความรับผิดชอบและรักชอบในการกระทำของตน สามารถปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีความซื่อสัตย์ไว้วางใจได้ ตลอดจนสามารถปฏิบัติตามข้อตกลง เป็นการกระทำที่ปราศจากการบังคับชี้แนะ

ฟลิปโป (Flippo, 1966, p. 122) ได้สรุปความหมายของความรับผิดชอบไว้ว่า เป็นความผูกพันในการที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ และความสำเร็จเกี่ยวข้องกับปัจจัย 3 ประการ คือ พันธะผูกพัน หน้าที่การงาน และวัตถุประสงค์

สรุป ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การรับรู้ฐานะและบทบาทหน้าที่ของตน ดำรงตนให้อยู่ในฐานะที่ช่วยเหลือตนเองได้ รู้จักว่าอะไรผิดอะไรถูก ยอมรับผลการกระทำของตนเองทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย ใคร่ทรงคุณให้รอบคอบก่อนว่าสิ่งที่ตนทำลงไปนั้นจะมีผลดีผลเสียหรือไม่ และจะเลือกปฏิบัติแค่สิ่งที่จะก่อให้เกิดผลดีเท่านั้น ซึ่งความรับผิดชอบต่อตนเองของนักเรียนที่จะทำการศึกษาในการวิจัยครั้งนี้แบ่งเป็น 5 ด้าน ได้แก่

1. ความรับผิดชอบด้านการรักษาสุขภาพอนามัยของตนเอง คือการรู้จักระวังรักษาสุขภาพอนามัยของตนเองให้สมบูรณ์อยู่เสมอ ตัวอย่างความรับผิดชอบด้านนี้ เช่น การดูแลรักษาสุขภาพฟันของตนเอง การรู้จักออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ การดูแลรักษาความสะอาดของร่างกาย หลังการออกกำลังกายเพื่อไม่ให้เกิดโรคผิวหนัง การไม่นำตัวเองไปอยู่ในสภาวะเสี่ยงต่อการเกิดโรค รวมไปถึงการดูแลรักษาความสะอาดของเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย และเครื่องใช้ส่วนตัวของตนเอง การเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์
2. ความรับผิดชอบต่อการศึกษเล่าเรียน คือ การให้ความสนใจในการเรียน ซึ่งเป็นหน้าที่หลักของตน โดยให้ความสนใจในการเรียนในห้องเรียน และให้ความสนใจต่อการทบทวนบทเรียนนอกเวลาเรียน การทำการบ้าน การเตรียมตัวสอบ การจัดเตรียมอุปกรณ์การเรียน การสอนไปเรียนให้ครบ
3. ความรับผิดชอบต่อด้านการงาน คือ การกระทำการกิจส่วนตัว และภารกิจที่ได้รับมอบหมายจากครูมอบหมายให้สำเร็จลุล่วงไปอย่างเรียบร้อย เช่น เป็นกรรมการนักเรียน ดูแลความสะอาดของห้องเรียน รวมไปถึงงานที่ครูที่โรงเรียนมอบหมายให้มาทำนอกเวลาเรียน เช่น งานกลุ่ม หรือรายงานของวิชาเรียน นักเรียนกระทำการกิจเหล่านี้ให้สำเร็จด้วยความตั้งใจ
4. ความรับผิดชอบด้านความประพฤติ คือ การรู้จักประพฤติตนให้เหมาะสมกับกฎระเบียบของโรงเรียน และประพฤติตนให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตเป็นหมู่คณะ ปรับตัวให้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อน ๆ และครู ฝึกฝนตนเองให้เป็นบุคคลที่มีคุณธรรมและยอมรับผลการกระทำของตนเองละเว้นพฤติกรรมที่ทำให้เสื่อมเสียทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น

5. ความรับผิดชอบด้านเศรษฐกิจส่วนตัว คือ การรู้จักประมาณในการใช้จ่าย รู้จักประหยัดค่าใช้จ่ายที่ผู้ปกครองให้มาใช้จ่ายเวลาอยู่ที่โรงเรียน รู้จักการเก็บออมเพื่อซื้อสิ่งของจำเป็นของตนเองจะได้ไม่ขอจากผู้ปกครอง รู้จักใช้และรักษาสິงของส่วนตัวอย่างรู้คุณค่า

ประเภทของความรับผิดชอบ

กระทรวงศึกษาธิการ (2522 ก, หน้า 12) ได้แบ่ง ประเภทความรับผิดชอบของนักเรียน ประกอบด้วย

1. ความรับผิดชอบในการเล่าเรียน หมายถึง การที่นักเรียนศึกษาเล่าเรียน ประสบความสำเร็จตามที่มุ่งหวังด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทน และทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย สำเร็จ และส่งตามกำหนด

2. ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา หมายถึง การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสถานศึกษา รักษาชื่อเสียงของโรงเรียน และให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนอย่างเต็มที่

3. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึง การที่นักเรียนมีความตั้งใจช่วยเหลืองานต่าง ๆ ภายในบ้านเพื่อแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกัน ตามความสามารถของตนเอง และรู้จักแสดงความคิดเห็นและปฏิบัติตนเพื่อความสุขและชื่อเสียงของครอบครัว

4. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนและสังคม นำเพ็ญประโยชน์และสร้างสรรค์ความเจริญให้ชุมชน

พิจิตรา พงษ์จินดากร (2525, หน้า 16) ได้แบ่งประเภทของความรับผิดชอบไว้ ดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง ได้แก่

1.1 ความรับผิดชอบในการรักษาสุขภาพอนามัย

1.2 ความรับผิดชอบในการจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภค

1.3 ความรับผิดชอบด้านสติปัญญา และความสามารถ

1.4 ความรับผิดชอบด้านความประพฤติ

1.5 ความรับผิดชอบด้านมนุษยสัมพันธ์

1.6 ความรับผิดชอบด้านเศรษฐกิจส่วนตัว

1.7 ความรับผิดชอบด้านการงานที่ได้รับมอบหมาย

1.8 ความรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง

2. ความรับผิดชอบต่อสังคม ได้แก่

2.1 ความรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม

2.2 ความรับผิดชอบต่อบิดา มารดา และครอบครัว

2.3 ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน และครู

2.4 ความรับผิดชอบต่อเพื่อน

จูรีรัตน์ นัยทัยทวีกุล (2538, หน้า 5) ได้แบ่งประเภทของความรับผิดชอบ ไว้ดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง
2. ความรับผิดชอบต่อการศึกษเล่าเรียน
3. ความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย
4. ความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน
5. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว
6. ความรับผิดชอบต่อเพื่อน
7. ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน
8. ความรับผิดชอบต่อสังคม

ตะวัน แวงโสธรณ์ (2544, หน้า 23-24) ได้แบ่งความรับผิดชอบออกเป็น 2 ด้าน ดังนี้

ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง ความรับผิดชอบด้านการรักษาสุขภาพอนามัยของตนเอง การศึกษาเล่าเรียน ด้านการงาน ด้านความประพฤติ และด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น และความรับผิดชอบต่อสังคม ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อบิดามารดาและความรับผิดชอบต่อครูและเพื่อน สรุปได้ว่า ความรับผิดชอบมี 2 ด้าน คือ ความรับผิดชอบต่อตนเองและความรับผิดชอบต่อสังคม ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาฝึกฝนความรับผิดชอบของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง ซึ่งมีความรับผิดชอบต่อตนเองทั้งหมด 5 ด้าน ดังนี้ ความรับผิดชอบด้านการรักษาสุขภาพอนามัยของตนเอง ความรับผิดชอบต่อการศึกษเล่าเรียน ความรับผิดชอบต่อการทำงาน และการกิจที่ได้รับมอบหมายจากครูให้สำเร็จลุล่วงไปอย่างเรียบร้อย ความรับผิดชอบต่อความประพฤติ ความรับผิดชอบด้านเศรษฐกิจส่วนตัว

ความสำคัญของความรับผิดชอบ

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2514, หน้า 55-57) ได้ให้ความสำคัญของความรับผิดชอบไว้ว่า ความรับผิดชอบเป็นลักษณะของความเป็นพลเมืองที่สำคัญอย่างยิ่ง เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้สังคมมีระเบียบและสงบสุข ซึ่งสังคมในปัจจุบันขาดความสงบดังกล่าว เกิดจากบุคคลขาดคุณสมบัติพื้นฐาน 5 ประการ คือ

1. ความรู้ดีที่รับผิดชอบ
2. ความสม่ำเสมอ
3. ความเชื่อมั่นในตนเอง
4. ความซื่อสัตย์
5. ความพยายามพึ่งตนเอง

จะเห็นได้ว่า ความรับผิดชอบเป็นปัจจัยที่จะช่วยลดปัญหาต่าง ๆ ในสังคม และถ้าบุคคลในสังคมมีความรับผิดชอบ จะส่งผลดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2522 ข, หน้า 12)

1. คนมีความรับผิดชอบ ย่อมทำงานทุกอย่างสำเร็จตามเป้าหมายและทันเวลา
2. คนมีความรับผิดชอบ ย่อมทำงานเป็นที่นับถือ ได้รับการยกย่อง และเป็นคุณประโยชน์ทั้งต่อตนเอง และสังคม
3. ความรับผิดชอบ เป็นสิ่งเกื้อกูลให้บุคคลปฏิบัติงานได้อย่างสอดคล้องกับจริยธรรม และหลักเกณฑ์ของสังคม
4. ไม่เป็นต้นเหตุของความเสื่อมและความเสียหายแก่ส่วนรวม
5. ทำให้เกิดความก้าวหน้า สงบสุข และความเรียบร้อยแก่ส่วนรวม

ควงเคื่อน พันธุนาวิน (2524, หน้า 28) ได้กล่าวถึงความรับผิดชอบไว้ว่า ความรับผิดชอบเป็นลักษณะของความเป็นพลเมืองคืออย่างหนึ่ง นอกจากความมีระเบียบวินัยทางสังคม ความเอื้อเฟื้อ และความเกรงใจ เนื่องจากความรับผิดชอบนั้นเป็นลักษณะนิสัย และทัศนคติของบุคคล ซึ่งเป็นเครื่องมือผลักดันให้บุคคลปฏิบัติตามกฎระเบียบ เคารพสิทธิผู้อื่น ทำตามหน้าที่ของตนและมีความซื่อสัตย์สุจริต การเป็นคนดีมีความรับผิดชอบนี้ เป็นคุณลักษณะที่จะช่วยให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปด้วยความราบรื่นสงบสุข นอกจากนี้ความรับผิดชอบยังเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการพัฒนาประเทศด้วย

กล่าวโดยสรุป ความสำคัญของความรับผิดชอบเป็นคุณลักษณะที่คืออย่างหนึ่ง ที่มี ความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้เกิดกับเยาวชนของชาติ ซึ่งจะทำให้เยาวชนสามารถที่จะพัฒนาตนเอง และสังคม ทำให้เยาวชนเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ พร้อมทั้งจะนำประเทศชาติไปสู่ความเจริญในด้านต่าง ๆ ได้

ลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ

มีนักการศึกษา และนักจิตวิทยา ได้ให้คุณลักษณะของผู้มีความรับผิดชอบ ไว้ดังนี้ แซนฟอร์ด (SanFord, 1970, p. 65) ได้อธิบายถึงลักษณะของผู้มีความรับผิดชอบจะสามารถปฏิบัติหน้าที่การทำงาน หน้าที่ทางสังคม หน้าที่อันพึงประสงค์ต่อตนเอง ต่อบิดามารดาญาติพี่น้อง บุคคลทั่วไป อย่างดีที่สุดเต็มความสามารถ

จูรีรัตน์ นันทพิทวิกุล (2538, หน้า 4-5) ได้สรุป ลักษณะของผู้มีความรับผิดชอบ ดังนี้

1. เอาใจใส่การทำงานเพื่อผลงานนั้น
2. มีความเพียรพยายาม
3. ใช้ความสามารถเต็มที่
4. กล้าเผชิญต่อความจริง

5. ช่วยเหลืองานส่วนรวมด้วยความเต็มใจ
6. รู้จักหน้าที่และกระทำความหน้าที่อย่างดี
7. ไม่ละเมิดสิทธิและหน้าที่ผู้อื่น
8. มีความไว้วางใจได้
9. มีความตรงต่อเวลา
10. เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์
11. มีความละเอียดรอบคอบ
12. ดูแลรักษาของส่วนรวมเสมือนของตนเอง
13. ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี
14. ชอบปรับปรุงงานในหน้าที่ที่มีต่อตนเอง และสังคมให้ดีขึ้น

สุทธิพงศ์ บุญผดุง (2541, หน้า 7) ได้กล่าวถึง ลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ

ไว้ดังนี้

1. มีวินัยในตนเอง
2. มีความกระตือรือร้น
3. มีความเชื่อมั่นในตนเอง
4. มีความขยันหมั่นเพียร อดทน

สรุปได้ว่า ลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองนั้น จะเป็นบุคคลที่มีวินัยในตนเอง ตรงต่อเวลา และมีความขยันหมั่นเพียร ซึ่งกระทำหน้าที่ด้วยความเอาใจใส่จนประสบความสำเร็จ ชอบปรับปรุงในหน้าที่ของตนเอง

วิธีปลูกฝังความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่เกิดจากการฝึกฝนอบรมตั้งแต่วัยเด็ก และจะพัฒนาไปเรื่อยจนถึงวัยรุ่น การปลูกฝังความรับผิดชอบเป็นวิธีการที่ละเอียดอ่อน ทั้งนี้เพราะการปลูกฝังความรับผิดชอบเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง ดังนั้นผู้ใหญ่จึงต้องเข้าใจ ปลูกฝังความรับผิดชอบ เพราะนอกเหนือจากการมีวินัย และความรับผิดชอบต่อตามธรรมชาติที่อาจเกิดขึ้นได้เองแล้ว เด็กยังสามารถเรียนรู้ได้จากวัฒนธรรม โดยอาศัยการสั่งสอน การฝึกฝน ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้รวบรวมเสนอวิธีการฝึกความรับผิดชอบไว้ดังนี้

มิตตัน และแฮร์ริส (Mitton & Harris, 1962, pp. 407-416) ได้เสนอแนะการฝึกความรับผิดชอบต่อเด็ก ไว้ดังนี้

1. การฝึกความรับผิดชอบควรเริ่มต้นตั้งแต่อายุน้อย ๆ
2. เด็กทุกคนมีโอกาสดูแลความรับผิดชอบ โดยการฝึกปฏิบัติจริง

3. จัดประสบการณ์ให้เหมาะสมกับวัย และความสามารถ
4. ควรให้เด็กทราบว่าผู้ใหญ่หวังอะไรจากตัวเขา
5. ในการฝึกความรับผิดชอบนั้น ผู้ใหญ่ต้องยืนหยุ่นในการฝึก ไม่เร่งรัดจนเกินไป
6. ต้องคิดอยู่เสมอว่าในการทำงาน เด็กต้องการคำแนะนำจากผู้ใหญ่
7. เด็กต้องการความไว้วางใจจากผู้ใหญ่
8. เจตคติ และพฤติกรรมความรับผิดชอบของผู้ใหญ่มีอิทธิพลต่อการพัฒนา

ความรับผิดชอบของเด็ก

9. ไม่ควรให้เด็กรับผิดชอบเกินความสามารถ
- กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ (2522 ก, หน้า 2) ได้เสนอแนะวิธีปลูกฝัง

ความรับผิดชอบ ดังนี้

1. ฝึกหัด ไม่ปิดความรับผิดชอบในหน้าที่การงานของตนไปให้ผู้อื่น
2. ฝึกหัดให้เกิดนิสัยรับผิดชอบตั้งแต่เด็ก ทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน
3. ชี้แจงให้รู้จักขอบเขตหน้าที่การงานของตนว่ามีอะไรบ้าง เมื่อรู้หน้าที่ของตนเอง แล้ว

จะไม่ไปก้าวล่วงงานของผู้อื่น

ก่อ สวัสดิพิพาณิชย์ (2522, หน้า 54) นอกจากนี้ เพื่อประกอบกับความรับผิดชอบ โรงเรียนควรมุ่งสอนให้เด็กสร้างสมหลักธรรมประจำใจ ดังต่อไปนี้

1. การรู้จักสิทธิ และหน้าที่ของตนและเคารพในสิทธิของผู้อื่น
2. การทำงานให้สำเร็จเป็นชิ้นเป็นอัน โดยไม่ละทิ้งงานที่ได้รับไว้แล้ว
3. ความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น

สรุปได้ว่า การที่จะให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมนั้น จะต้องมี การปลูกฝังด้วยการกระทำ มิใช่แต่เพียงการบอกกล่าวหรืออบรมเท่านั้น แต่ควรฝึกให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบ มีการฝึกปฏิบัติอย่างจริงจัง และมีเป้าหมาย เพื่อว่านักเรียนจะได้ทำงานคิดเป็นนิสัย ซึ่งการปลูกฝังความรับผิดชอบควรเริ่มตั้งแต่วัยเด็ก และกระทำอย่างต่อเนื่อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ

งานวิจัยในประเทศ

นิภา วิจิตรศิริ (2525, หน้า 49-50) ได้ทดลองใช้กิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาความรับผิดชอบของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนหนองแคสรีกิจพิทยาสังหาวัดสระบุรี โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมกลุ่มละ 16 คน พบว่า นักเรียนที่มีความรับผิดชอบสูง กลาง และต่ำ ที่ได้รับการฝึกกิจกรรมกลุ่มมีความรับผิดชอบสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกกิจกรรมกลุ่ม

อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วัลภา ดวงทาชม (2539, บทคัดย่อ) ศึกษาผลการใช้เทคนิคการปรับพฤติกรรม เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนขวไร่ศึกษา จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 24 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 12 คน และกลุ่มควบคุม 12 คน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนกลุ่มที่ได้รับการใช้เทคนิคการปรับพฤติกรรมมีความรับผิดชอบสูงกว่ากลุ่มควบคุมทั้ง 5 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ประทีป กระจายพันธ์ (2538, บทคัดย่อ) ศึกษาผลการใช้แม่แบบบุคลิกจริง และบทบาทสมมติ เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบของนักเรียน มัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวิจิตรพิทยา อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลองที่ใช้การเล่นบทบาทสมมติ จำนวน 27 คน กลุ่มทดลองที่ใช้แม่แบบบุคลิกจริง 29 คน และกลุ่มควบคุม 27 คน ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทดลอง 2 กลุ่ม มีความรับผิดชอบแตกต่างจากกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อรวรรณ พานิชปฐมพงศ์ (2542, หน้า 54) ได้ศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางประการกับพฤติกรรมด้านความมีวินัยในตนเองของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร เขตตลิ่งชัน จำนวน 389 คน ซึ่งได้จากการสุ่มแบบแบ่งชั้น ผลวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านความรับผิดชอบ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความอดทน การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย และการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวด มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และยังพบว่า ปัจจัยด้านความรับผิดชอบ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความอดทน การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย และการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดควบคุมกันที่ส่งผลทางบวกต่อความมีระเบียบวินัยในตนเอง

วงจันทร์ จำเภา (2544, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลการใช้กระบวนการกลุ่มที่มีต่อความรับผิดชอบต่อตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านหนองบัวโชน อำเภอนามน จังหวัดขอนแก่น พบว่านักเรียนที่เข้าร่วมกระบวนการกลุ่ม มีความรับผิดชอบต่อตนเองสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

โสภารณ อักษราสิวโรจน์ (2545, บทคัดย่อ) ผลการใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ในการพัฒนาความรับผิดชอบต่อตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนโคกสีพิทยาสรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ในการพัฒนาความรับผิดชอบต่อตนเองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .08 และสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

มณฑิรา มาลาลักษณ์ (2546, หน้า 52) ผลของการใช้เทคนิคแม่แบบในการพัฒนาทักษะชีวิตด้านทักษะพิสัย เพื่อป้องกันสารเสพติดของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนกิ่งเพชร กรุงเทพมหานคร พบว่านักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้เทคนิคแม่แบบมีทักษะชีวิต ด้านทักษะพิสัย เพื่อป้องกันสารเสพติด ไม่แตกต่างจากกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

งานวิจัยต่างประเทศ

บัดเตอร์วอร์ธ (Butterworth, 1974, Abstract) ได้ทำการวิจัยหาความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการอ่าน เจตคติต่อโรงเรียน ความรับผิดชอบต่อตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า ความรับผิดชอบต่อตนเอง ผลสัมฤทธิ์ทางการอ่าน และเจตคติต่อโรงเรียนมีความสัมพันธ์กันทางบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และนักเรียนมีความสามารถทั่วไปสูงจะมีความรับผิดชอบต่อตนเองสูงกว่านักเรียนที่มีความสามารถทั่วไปต่ำ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

เฮอร์ล็อก (Hurlock, 1976, p. 661) ได้ศึกษาพบว่า การอบรมเลี้ยงดูเด็ก โดยใช้วิธีประชาธิปไตย คือให้ความรัก ความสนใจ และเห็นความสำคัญของเด็ก จะทำให้เด็กมีความเชื่อมั่นในตนเองมีเพื่อนมาก เป็นมิตร ซื่อสัตย์ คล่องแคล่ว ร่าเริง และทำให้เด็กรู้จักรับผิดชอบ ส่วนการ อบรมเลี้ยงดูแบบอัตตาธิปไตย ขาดความใกล้ชิดกับพ่อแม่ ขาดความอบอุ่น ความปลอดภัยมีความรู้สึกกลัว กฏ คือ สิ่งที่ต้องทำอย่างเคร่งครัด ทำให้ขาดความริเริ่ม ขาดความรับผิดชอบ เพราะไม่เคยฝึกตัดสินใจ แก้ปัญหาเอง

วิกกินส์ (Wiggins, 1994, p. 289) ได้กล่าวถึง ก็อฟ (Gough) เกี่ยวกับการควบคุมของผู้มีปัญหาทางพฤติกรรมผู้ที่มีระดับวินัยสูง จะมีความรับผิดชอบสูง มีความอดทนสูง และมีเหตุผลที่ดีเป็นของตนเอง และความยืดหยุ่นในความคิด และการแสดงออกทางสังคม

สคิลลิง (Skilling, 1997, p. 53) ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ของชีวิตครอบครัวที่มีต่อความสำเร็จทางการศึกษาของนักเรียนที่มาจากครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียวพบว่าวัฒนธรรมของครอบครัวเป็นส่วนเสริมที่สำคัญร่วมกับวัฒนธรรมของโรงเรียนในหลาย ๆ ด้าน การอบรมความรับผิดชอบให้กับนักเรียน ระเบียบวินัย ปฏิสัมพันธ์ทางบวกระหว่างนักเรียน ครอบครัว ครู และโรงเรียน สร้างความสำเร็จทางการศึกษาให้กับนักเรียน

ความรับผิดชอบว่าเป็นจริยธรรมที่ต้องปลูกฝัง ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กให้เป็นพลเมืองดี มีค่านิยมในด้านความรับผิดชอบตามหน้าที่พลเมืองดี ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตในสังคม การปลูกฝังความรับผิดชอบนี้สามารถที่จะกระทำได้การปลูกฝังความรับผิดชอบตั้งแต่วัยเด็กจะทำให้สังคมมีพลเมืองที่ดี สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี การที่จะให้นักเรียนมีความรับผิดชอบจะต้องมีการปลูกฝังด้วยการกระทำ มิใช่แต่การบอกเล่าหรืออบรมเท่านั้น แต่ควรฝึกให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบ มีการปฏิบัติจริง เด็กวัยแรกจนควรได้รับ

การปลูกฝังให้มีความรับผิดชอบ เพราะเด็กวัยนี้มีความอยากรู้อยากเห็นแสวงหาความจริง
สามารถใช้เหตุผล เข้าใจความหมายของคำพูดได้ถูกต้อง ชอบอภิปรายแสดงความคิดเห็นและม
ความคิดริเริ่ม ความรับผิดชอบแต่ละบุคคลไม่ได้เกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติ การมีความรับผิดชอบ
เป็นสิ่งที่ต้องฝึกฝนและปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็ก จะต้องปฏิบัติอย่างจริงจังจนทำให้เกิดความเคยชิน
เกิดเป็นนิสัย และน้ำใจที่ฝังแน่นเป็นคุณธรรม การใช้เทคนิคแม่แบบจะให้นักเรียนได้เห็น
ตัวอย่างแม่แบบจริงที่มีความรับผิดชอบต่อตนเอง เช่น การมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การตั้งใจเรียน
การรักษาความสะอาดของร่างกาย การเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ เป็นต้น และแม่แบบที่
เป็นวิทัศน์จะดึงดูดความสนใจของนักเรียน เมื่อนักเรียนได้เห็นตัวแบบที่มีพฤติกรรมความ
รับผิดชอบต่อตนเอง นักเรียนเกิดการเรียนรู้และเลียนแบบพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อตนเอง
ซึ่งความรับผิดชอบต่อตนเองมีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่ง ผู้วิจัยจึงสร้างแม่แบบประเภท
วิทัศน์ ซึ่งเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อตนเอง เพื่อเป็นแม่แบบในการพัฒนา
ความรับผิดชอบต่อตนเองของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1